

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS

Gabriela Forgeron
Kalbotyros studijų programa

**Jaunimo kalbinės nuostatos: rytų aukštaičių atvejis
(perceptyviosios dialektologijos perspektyva)**

Magistro darbas

Darbo vadovas prof. dr. Vytautas Kardelis

Vilnius, 2021

Anotacija

Gabriela Forgeron, *Jaunimo kalbinės nuostatos: rytų aukštaičių atvejis (perceptyviosios dialektologijos perspektyva)*. Magistro darbas, darbo vadovas prof. dr. Vytautas Kardelis, Vilniaus universitetas, Filologijos fakultetas, 2021, 57 p.

Raktažodžiai: perceptyvioji dialektologija, sociolingvistika, variantiškumas, kalbinės nuostatos, tarmiškumas.

Šiame magistro darbe analizuojama rytų aukštaičių jaunimo kalba sociolingvistiniu, perceptyviniu ir struktūriniu aspektu. Tyrimu yra siekiama išsiaiškinti, kaip informantas suvokia savo tarmiškumą ir kaip tarmiškumą objektyviai realizuoja konkrečiose kalbinėse situacijose. Tyrimui atlikti iš viso buvo taikomi keli skirtingi metodai: a) renkant medžiagą: kokybinis apklausos, giluminis interviu, vaizdinių stimulų, tikimybės efekto metodas ir Eugenio Coşeriu (1983) architektūrinis kalbos modelis; b) analizuojant medžiagą: Philippo Kocho bei Wulfo Oesterreicherio (2012) kalbos architektūrinis modelis, kokybinių duomenų ir struktūrinė kalbos analizė. Klausimynai buvo sudaryti savarankiškai, vadovaujantis: Lietuvių kalbos instituto vykdyto projekto „Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida“ (2014) ir monografijos „Kalbos variantiškumas ir jo vertinimas perceptyviosios dialektologijos požiūriu: variantų ir vietų vaizdiniai“ (2017) klausimynų pagrindu. Giluminis interviu taip pat parengtas savarankiškai, remiantis projekto „Emigrantų kalba diasporoje: mokėjimas, vartojimas, nykimas“ (2019) kokybiniu interviu. Iš viso tiriamąją medžiagą sudaro 20 klausimynų ir 48 garso įrašai, kurių bendra trukmė yra 9,5 valandos. Medžiaga buvo renkama COVID–19 pandemijos metu. Atlikus tyrimą buvo prieita prie išvadų, kad informantai tarmiškumą suvokia subjektyviai, t. y. jų pačių intuityviai nurodytos kalbinės ypatybės nesutampa su „Lietuvių labos tarmių chrestomatijoje“ pateiktu modeliu, ir kad jį galima interpretuoti priklausomai nuo pasirinkto atskaitos taško. Matuojant tarmiškumą pagal Alekso Girdenio ir Zigmo Zinkevičiaus lietuvių kalbos tarmių klasifikaciją ir „Lietuvių labos tarmių chrestomatijoje“ esantį ypatybių modelį, informantų tarmiškumo laipsnis bus žemas, tačiau matuojant jį pagal pačių informantų tarmiškumo suvokimą (jų pačių interviu metu išskirtas ir kalbinėse situacijose vartotas ypatybes) tarmiškumo laipsnis sąlygiškai pakils. Tyrimas gali būti aktualus sociolingvistams, dialektologams, etnologams ir apskritai kalba bei kultūra plačiąja prasme besidomintiems žmonėms.

Turiny

Įvadas	3
1. Teoriniai jaunimo kalbos tyrimo pagrindai	6
1. 1. Tyrimų apžvalga	6
1. 2. Metodologinis tyrimo konstruktas	12
2. Jaunimo kalbos tyrimas	17
2. 1. Perceptyvinė-sociolingvistinė analizė	19
2. 1. 1. Rezultatai	35
2. 2. Struktūrinė kalbos analizė	36
2. 2. 1. Rezultatai	47
Išvados	48
Rekomendacijos	49
Literatūra	50
Summary	54
Priedai	55

Įvadas

Darbo aktualumas ir naujumas. Paskutinįjį dešimtmetį atlikta nemažai tyrimų, paremtų perceptyviosios dialektologijos metodologija: vienas iš naujausių tyrimų yra monografija „Kalbos variantiškumas ir jo vertinimas perceptyviosios dialektologijos požiūriu: variantų ir vietų vaizdiniai“. Monografijos autorės teigia jaunuosius kalbos bendruomenės narius esant savistabius tarminių kodų vartotojus, t. y. jaunimas kalba tarmiškai (Aliūkaitė, Mikulėnienė, Čepaitienė, Geržotaitė 2017, 276). Tačiau jos priduria, kad nuostatų tyrimo rezultatai tik tikslina ir įvairina diskursą apie objektyvią kalbos realizaciją: todėl siekiant įžvalgų patikimumo ir metodologinio tikslumo, tyrimus galima (ir reikia) plėtoti toliau (ten pat, 28). Ši magistro darbo tema buvo pasirinkta būtent dėl minėtų priežasčių: dėl to, kad nėra daug tyrimų, susijusių su įžvalgų patikimumu ir jaunimo kalbiniu sąmoningumu bei jo realizacija.

Darbo objektas, tikslas ir uždaviniai. Šio darbo objektas – jaunimo kalba. Tikslas – ištirti jaunimo kalbinį sąmoningumą ir jo realizaciją konkrečiose kalbinėse situacijose, t. y. pamėginti išsiaiškinti, kaip informantas suvokia savo tarmiškumą ir kaip jis tą tarmiškumą objektyviai realizuoja konkrečiose kalbinėse situacijose. Tikslui pasiekti kelti tokie uždaviniai:

1. Sudaryti klausimyną, kuriuo remiantis būtų vykdoma informantų atranka, ir pateikti jį penkiasdešimčiai 20–29 metų lietuvių kilmės išsilavinusių jaunų žmonių, rytų aukštaičių, šiuo metu gyvenančių didmiestyje, Vilniuje.
2. Iš apklaustųjų atrinkti tik tuos informantus, kurie deklaruoja vartojantys tarmiinę kalbą klausimyne nurodytose konkrečiose kalbinėse situacijose, ir suskirstyti juos į grupes pagal priklausymą tam tikrai šnektai, remiantis Alekso Stanislovo Girdenio ir Zigmo Zinkevičiaus lietuvių kalbos tarmių klasifikacija.
3. Pagal išskirtas šnektų grupes, remiantis A. Girdenio ir Z. Zinkevičiaus nurodytomis tarmių ypatybėmis, sukurti kelis vaizdinių stimulų koliažus.
4. Kūrybinės užduoties atlikimo metu informantams ir kitiems tyrime dalyvaujantiems žmonėms pateikti vieną iš vaizdinių stimulų koliažų ir paprašyti jų per 15 minučių sukurti kuo daugiau istorijų, kuriose būtų paminėti visi koliaže pavaizduoti objektai ir (ar) veiksmai.
5. Paprašyti informantų įrašyti 15–25 minučių laisvus pokalbius su tais pačiais kūrybinėje užduotyje dalyvavusiais žmonėmis, jiems to nežinant.

6. Anotuoti garso įrašus ir juos išnagrinėti, remiantis distribucinėmis lentelėmis, kurios buvo sukurtos pagal „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijoje“ nurodytas ypatybes.
7. Sukurti formulę ir pagal ją apskaičiuoti distanciją nuo idealaus tarmiškumo ir informantų kalbos tarmiškumo laipsnį (procentais).
8. Sudaryti klausimyną, juo remiantis paimti interviu iš informantų, gautą interviu išanalizuoti perceptyviniu ir sociolingvistiniu aspektu.

Tiriamoji medžiaga ir metodai. Tiriamąją medžiagą sudaro 20 klausimynų ir 48 garso įrašai, kurių bendra trukmė yra 9,5 valandos. Klausimynas, pateiktas tyrimo pradžioje informantams atrinkti (žr. priede 1), yra sudarytas remiantis Lietuvių kalbos instituto vykdyto projekto „Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida“ (2014) ir monografijos „Kalbos variantiškumas ir jo vertinimas perceptyviosios dialektologijos požiūriu: variantų ir vietų vaizdiniai“ (2017) klausimynų pagrindu. Iš viso klausimyną sudaro šeši uždarojo tipo klausimai. Apklausa vyko raštu, internetu. Klausimynas informantų interviu paimti (žr. priede 3) yra sudarytas remiantis projekto „Emigrantų kalba diasporoje: mokėjimas, vartojimas, nykimas“ (2019) kokybiniu interviu. Renkant medžiagą buvo taikytas giluminis interviu metodas, analizuojant – kokybinių duomenų analizės metodas. Interviu sudaro septyni atvirojo tipo klausimai. Interviu buvo imamas tyrimo pabaigoje, naudojant *Messenger* mobiliąją programėlę ir įrašomas *AudioCity* kompiuterine programa. Taip pat renkant medžiagą buvo remiamasi Eugenio Coşeriu (1983) pasiūlytu kalbos architektūriniu modeliu bei taikomas eksperimentinis metodas: buvo naudojami vaizdiniai stimulai ir taikomas tikimybės efekto metodas. Medžiaga buvo renkama naudojantis *Zoom* kompiuterine programa ir mobiliuoju telefonu. Analizuojant medžiagą buvo taikomas Philippo Kocho bei Wulfo Oesterreicherio (2012) kalbos architektūrinis modelis: šiam modeliui įgyvendinti specialiai buvo sukurta formulė, apskaičiuojanti distanciją ir nustatanti tarmiškumą. Medžiaga buvo analizuojama naudojantis „Lietuvių tarmių chrestomatijoje“ (2004) esančiu tarminių ypatybių modeliu bei kompiuterinėmis programomis *ELAN_6.0* ir *Microsoft Excel*. Tiriamaoji medžiaga buvo pradėta rinkti 2020 metų rugsėjo mėnesį, baigta – 2021 metų vasario mėnesį. Medžiaga buvo renkama COVID–19 pandemijos metu.

Darbo struktūra. Darbą sudaro dvi dalys: teorinė ir tiriamoji. Teorinėje dalyje aptariama tyrimų apžvalga ir pristatomas metodologinis tyrimo konstruktas. Tirmojoje dalyje pateikiama sociolingvistinė–perceptyvinė ir struktūrinė kalbos analizė, taip pat

pakomentuojami gauti rezultatai. Darbas baigiamas išvadamis. Iš viso darbą sudaro 5 paveikslai, 1 schema ir 10 lentelių. Literatūros sąrašą sudaro: 17 knygų, 16 straipsnių ir 4 kiti šaltiniai – duomenų bazės arba enciklopedijos. Klausimynai ir distribucinės lentelės įdėtos po santraukos anglų kalba.

1. Teoriniai jaunimo kalbos tyrimo pagrindai

1.1. Tyrimų apžvalga

Kad išryškėtų šio tyrimo tikslas ir uždaviniai, svarbu apžvelgti svarbiausias jo kryptį formuojančias gaires, kurias sukuria dialektologija, sociolingvistika, perceptyvioji dialektologija ir variantiškumas. Kadangi tai labai plati tema, čia aptariami tik šiam magistro darbui aktualiausi darbai.

Tradiciškai, apžvelgiant lietuvių dialektologijos tyrimų lauką, lietuvių dialektologija yra skirstoma į tris etapus. Danguolė Mikulėnienė lietuvių dialektologiją siūlo skirti į tris laikotarpius: tarmėtyros pradžia arba pregeolingvistinis laikotarpis, geolingvistinis laikotarpis ir neogeolingvistinis laikotarpis (Mikulėnienė 2018, 11). Kitokį požiūrį į lietuvių dialektologijos skirstymą pateikia Vytautas Kardelis: jis lietuvių dialektologiją siūlo skirti pagal lingvistinio intereso paradigmas į tradicinę, struktūrinę ir naująją dialektologiją (Kardelis 2018, 82).

Apžvelgiant iki neolingvistinės arba tradicinės ir struktūrinės dialektologijos tyrimų lauką, svarbiausiu veikalu yra laikomas 1966 metų leidimo Zigmo Zinkevičiaus „Lietuvių dialektologija“. Tai pirma detali apibendrinamojo pobūdžio lietuvių kalbos tarmių klasifikacija: yra pateikta lyginamoji lietuvių kalbos tarmių fonetika ir morfologija, sudaryti tarmių fonetinių duomenų 75 žemėlapiai, parengta nauja dabartinės lietuvių kalbos tarmių klasifikacija (<https://www.vle.lt/straipsnis/zigmas-zinkevicius/>¹). Tai iškiliasias XX a. veikalas, suformavęs aiškią tyrimų kryptį bei tradicinės dialektologijos mokyklą (Kardelis 2018, 86–90).

Bene svarbiausiais darbais XXI lietuvių sociolingvistikos tyrimų lauke yra laikomos kolektyvinės monografijos „Miestai ir kalbos“, „Emigrantai: kalba ir tapatybė“ ir internetinis puslapis www.sociolingvistika.lt.

2010 metais išleista kolektyvinė monografija „Miestai ir kalbos“ yra mokslinio projekto „Kalbų vartojimas ir tautinė tapatybė Lietuvos miestuose“ rezultatas (Ramonienė 2010, 7). Monografijoje yra nagrinėjamos didžiųjų Lietuvos miestų gyventojų kalbinio elgesio, kalbinių nuostatų ir tautinės tapatybės problemos, taip siekiama ištirti vartojamų kalbų ir tautinės tapatybės santykį bei numatyti su kalba susijusios tautinės tapatybės išsaugojimo perspektyvas (Ramonienė 2010, 11). 2013 metais išleista kolektyvinė monografija „Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis“ yra miestų gyventojų

¹ Paskutinį kartą žiūrėta 2021 m. balandžio 2 d.

kalbinio elgesio tyrimų tęsinys: „Didžiųjų miestų tyrimas įkvėpė paanalizuoti kitų, mažesnių, mūsų miestų kalbinę padėtį, kuri iki šiol buvo beveik netirta.“ (Ramonienė 2013, 7). Monografijoje buvo siekiama detalai išanalizuoti visų Lietuvos miestų sociolingvistinę padėtį ir, remiantis tyrimo duomenimis, nubrėžti Lietuvos kalbines perspektyvas (Ramonienė 2013, 10).

2015 metais išleista kolektyvinė monografija „Emigrantai: kalba ir tapatybė“ yra sociolingvistinio tiriamojo projekto „Emigrantų kalba“ rezultatas. Tyrimo tikslas yra „[i]šanalizuoti įvairiuose žemynuose, įvairiose šalyse gyvenančių skirtingų emigracijos bangų, skirtingų kartų lietuvių emigrantų kalbinį elgesį, kalbos ir tapatybės sąsajas“ (Ramonienė 2015, 11). 2019–ųjų metų monografija „Emigrantai: kalba ir tapatybė II. Keturi sociolingvistiniai portretai“ yra antrojo sociolingvistinio tiriamojo projekto „Lietuvių kalba diasporoje: mokėjimas, vartojimas, nykimas“ rezultatas (Ramonienė 2019, 7). Monografijoje ketinta „išanalizuoti keturių skirtingų lietuvių emigracijos šalių lietuvių diasporos kalbinio elgesio ypatumus ir atskleisti keturis sociolingvistinius portretus, atspindinčius skirtingų lietuvių bendruomenių kalbinį elgesį ir komunikacinę patirtį, lietuvių kalbos išlaikymą ir praradimą, lietuviškosios tapatybės konstravimo emigracijos sąlygomis bendrąsias tendencijas“ (Ramonienė 2019, 14).

Taip pat svarbu paminėti Loretos Vaicekauskienės ir Skaistės Aleksandravičiūtės internetinio puslapio www.sociolingvistika.lt projektą, įgyvendintą 2012 metais. Internetinis puslapis buvo sukurtas norint užtikrinti sociolingvistinių tyrimų sklaidą ir ugdyti paprastųjų kalbos vartotojų supratimą apie kalbą ir jos funkcionavimą šiuolaikinėje visuomenėje (<http://www.sociolingvistika.lt/apie-mus.htm>²).

XXI a. yra susiję su neogeolingvistinės arba naujosios dialektologijos pradžia: pradėti vykdyti perceptyviosios dialektologijos tyrimai suformavo naują požiūrį į lietuvišką dialektologijos tyrimų kryptį.

Lietuviškos perceptyviosios dialektologijos pradžia yra laikomas 2014 metais pasirodęs D. Mikulėnienės ir Violetos Meiliūnaitės sudarytas veikalas „XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas. Žemėlapiai ir jų komentarai“ ir internetinis puslapis www.tarmes.lt: veikalas yra ypatingos reikšmės, nes tyrimo dėmesio centre ne tik lingvistiniai ir geografiniai veiksniai, bet ir socialiniai ir kultūriniai bruožai (Jankowiak 2014, 397, Kardelis 2018, 93). Šiuo veikalu buvo sukurta dialektologijos teorijos bazė ir teoriniai svarstymai, pagrįsti Vakarų dialektologų teorine mintimi, užsienio tyrėjų diskusijomis ir

² Paskutinį kartą buvo žiūrėta 2021 m. balandžio 12 d.

naujausiais tyrimų rezultatais (Kardelis 2018, 93). Taip pat buvo surinkta ir paskelbta nauja medžiaga iš visų centrinių ir periferinių lietuvių tarmių, patikslintos lietuvių kalbos tarmių ir patarmių ribos, surinkti svarbiausi sociolingvistiniai duomenys iš viso lietuvių kalbos ploto ir atlikta pirminė jų analizė bei lietuvių kalbos patarmių tinklo punktų optimizacija (Meiliūnaitė, Mikulėnienė 2014, 25). Galutinis šio projekto rezultatas yra interaktyvus lietuvių tarmių žemėlapis, kuriame pateikiama dalis surinktos empirinės medžiagos, prieinamos internetu www.tarmes.lt³. Lietuviškame dialektologijos tyrimų lauke veikalas „XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas. Žemėlapiai ir jų komentarai“ užtikrino lietuvių tarmių tyrimų tęstinumą, suteikė naujų duomenų baltistikai, lyginamajai kalbotyrai ir sudarė sąlygas sociolingvistiniams tyrimams modeliuoti tolesnę lietuvių tarmių ir kalbos raidą (ten pat, 2).

Po kelerių metų, 2016–aisiais, pasirodė Daivos Aliūkaitė ir D. Mikulėnienės straipsnis „Lietuvos gimnazistų požiūris: išsilavinimas bendrinės kalbos vaizdiniuose“. Autorės siekė nustatyti jaunųjų Lietuvos gyventojų bendrinės lietuvių kalbos sampratos koreliaciją su vartotojo išsilavinimu (Aliūkaitė, Mikulėnienė 2016, 18). Atlikus tyrimą, buvo konstatuota, kad „[i]šsilavinimo požymis bendrinės kalbos vaizdinyje paprastųjų kalbos bendruomenės narių požiūriu yra skiriamasis“ (Aliūkaitė, Mikulėnienė 2016, 30). Tais pačiais metais autorės išleido kitą straipsnį „Perceptyviosios dialektologijos instrumentai ir tyrimų kryptys: variantų arealai mentaliniuose žemėlapuose (Biržų atvejis)“. Jų tikslas buvo pademonstruoti perceptyviosios dialektologijos nuostatų pritaikomumą, tiriant tradicines lietuvių tarmes ir naujuosius jų darinius (Aliūkaitė, Mikulėnienė 2016, 91). Tyrimu buvo išsiaiškinta, kad „[p]erceptyviosios dialektologijos prieigomis užtikrinamas įvairesnis tarmėtyros diskursas“ (Aliūkaitė, Mikulėnienė 2016, 113).

2017 metais buvo išleistos dvi kolektyvinės monografijos: „Lietuvių tarmių kaita XXI a. pradžioje: Lenkijos lietuvių šnektos“ ir „Kalbos variantiškumas ir jo vertinimas perceptyviosios dialektologijos požiūriu: variantų ir vietų vaizdiniai“.

Monografijoje „Lietuvių tarmių kaita XXI a. pradžioje: Lenkijos lietuvių šnektos“ autorės derina modernius ir tradicinius dialektologijos metodus: tiriamosioms šnektoms buvo pritaikytas daugiadimensinis prognostinis tarmėtyros tyrimų modelis, pagal kurį buvo nustatytos kalbinės šnektų ypatybės, išanalizuota kalbinė aplinka ir apibendrintas vietinės kalbos vertinimas tiriamųjų respondentų požiūriu (Pakalniškienė 2017, 282–283).

³ Puslapis www.tarmes.lt šiuo metu veikia tik iš dalies. Empirinę medžiagą galima rasti čia: http://www.tarmes.lt/images/Veikla/SANTRAUKA_0112.pdf.

Monografijoje „Kalbos variantiškumas ir jo vertinimas perceptyviosios dialektologijos požiūriu: variantų ir vietų vaizdiniai“ autorės plėtoja tradicinės perceptyviosios dialektologijos ir šiuolaikinės perceptyviosios dialektologijos tyrimus (Aliūkaitė, Mikulėnienė, Čepaitienė, Geržotaitė 2017, 14). Tyrimas yra paremtas paprastųjų kalbinės bendruomenės narių vertinimu, todėl teikia naujų duomenų kalbos variantiškumo inventorizacijai, interpretacijai, raidai ir perspektyvai atskleisti (Pakalniškienė 2017, 259). Pagrindinis jo tikslas yra „[i]štirti geolingvistinę paprastųjų kalbos bendruomenės narių kompetenciją, kuri monografijos autorių suprantama kaip žinios ir gebėjimai atpažinti kalbos variantiškumą ir jį susieti su įvairaus pobūdžio arealais: 1) geografiniais (t. y. teritoriškumo kintamaisiais); 2) socialiniais (t. y. socialiniais kintamaisiais); 3) kultūriniais (t. y. kultūriniais kintamaisiais / kultūrinėmis dimensijomis)“ (Aliūkaitė, Mikulėnienė, Čepaitienė, Geržotaitė 2017, 20). Atlikusios tyrimą, autorės atskleidė tiriamųjų nuostatas ir įsivaizduojamą dialektų kraštovaizdį, nustatė bendrinės kalbos atstovo portreto svarbiausius bruožus, parodė prototipines tarmiškumo zonas ir bendrinės kalbos lokalizacijos vaizdinius (Pakalniškienė, 261–262). Taip pat konstatavo, kad „kai kurie tiriamųjų gebėjimai, kuriuos galima numanyti (ar (re)konstruoti) iš sąmoningųjų nuostatų lygmeniu deklaruoto kalbinio sąmoningumo, pavyzdžiui, tarminių ypatybių žinios, jų pačių kalbėjimo pri(si)taikymo prie pašnekovo santykis (tarminis ar netarminis kodas) ir vietos identifikavimas, apskritai rodo jaunosios kalbos bendruomenės narius esant savistabius, be abejo, nevienodo lygmens, tarminių kodų vartotojus ar stebėtojus“ (Aliūkaitė, Mikulėnienė, Čepaitienė, Geržotaitė 2017, 276). Svarbiausias kolektyvinės monografijos „Kalbos variantiškumas ir jo vertinimas perceptyviosios dialektologijos požiūriu: variantų ir vietų vaizdiniai“ rezultatas yra perceptyviosios dialektologijos tradicijos Lietuvoje įtvirtinimas (ten pat 13).

2019 metais buvo publikuoti keli straipsniai: D. Aliūkaitės „Objektyvusis tarmiškumas: požymiai ir vertė“ ir Lauros Geržotaitės „Jaunųjų rytų aukštaičių – kupiškėnų ir uteniškių – kalbinės giminės vaizdiniai“.

Straipsnyje „Objektyvusis tarmiškumas: požymiai ir vertė“ autorė norėjo pasvarstyti objektyviojo tarmiškumo, kaip tarmėtyrinio parametro, klausimą, taip plėtojant lietuvių perceptyviosios dialektologijos diskursą, vienodai sutelkdama dėmesį tiek į kalbos variantiškumo kaip reiškinių lygmens problematiką, tiek į perceptyviosios dialektologijos metodiką grįstų tyrimų empiriką (Aliūkaitė 2019, 64). Autorė tyrimu konstatavo jaunosios kartos paprastųjų kalbos bendruomenės narių objektyvųjų tarmiškumą esant objektyvaus pagrindo, kalbinių tarmės artefaktų bruožų aspektu: „[t]aigi paprastųjų kalbos bendruomenės

narių suminėti tiek blankieji (daugiau išryškėję per tekstų–stimulų percepcijos eksperimentą), tiek būdingieji (daugiau verbalizuoti per pirmąjį tyrimą) kalbiniai bruožai kuria tarmės (plačiąja prasme) artefaktą“ (Aliūkaitė 2019, 86).

Straipsnyje „Jaunųjų rytų aukštaičių – kupiškėnų ir uteniškių – kalbinės gimtinės vaizdiniai“ autorė lygina Kupiškio ir Utenos gimnazijų tiriamųjų kalbinės gimtinės vaizdinius bei vertina kupiškėnų patarmės gyvybingumą perceptyviosios dialektologijos principais (Geržotaitė 2019, 177). Tyrimo rezultatai atskleidė, kad iš jaunųjų kalbos vartotojų nuostatų išryškėję variantiškumo vaizdiniai beveik sutampa su istoriniu objektyviu rytinės lietuvių kalbos ploto dalies kalbiniu variantiškumu (Geržotaitė 2019, 194).

Dianos Dambrauskienės straipsnis „Pietų žemaičių raseiniškių tarmių nominacijos ir įverčiai“ pasirodė 2020 metais. Autorė jame analizuoja pietų žemaičių raseiniškių kalbos bendruomenės narių geolingvistinę kompetenciją, atsižvelgiant į raseiniškių LKA punktų geografinę padėtį (Dambrauskienė 2020, 229). Atlikusi tyrimą autorė konstatavo, kad raseiniškių geolingvistinei kompetencijai LKA punktų geografinė padėtis ir jų zoniškumas reikšmingos įtakos nedaro, taip pat paneigė apklaustųjų dialekto kompetenciją: „[t]yrimo analizė rodo neblogas <...> teorines žinias apie tarmes bei tarminę orientaciją, <...> tačiau drąsiai teigti, kad apklaustiems šios patarmės atstovams būdinga gera dialekto kompetencija ir jie gerai skiria tarmes, negalima“ (Dambrauskienė 2020, 242).

Naujausias perceptyviosios dialektologijos darbas yra 2021 metais išleista kolektyvinė monografija „Lietuvių kalbos variantai: tyrėjo ir paprastojo kalbos bendruomenės nario perspektyvos“. Monografija yra projekto „Regioninių variantų ir tariamosios bendrinės kalbos (kvazistandarto) sklaida XXI amžiaus pradžioje: perceptinis tyrimas“ rezultatas. Autorių tikslas yra „[i]ntegruoti paprastojo kalbos bendruomenės nario naratyvą į šiuolaikinės dialektologijos diskursą, atskleisti paprastojo kalbos bendruomenės nario ir tyrėjo perspektyvų skirtis ir sutaptis (ir jų priežastis) atrandant, vertinant ir suvokiant kalbos variantus“ (Aliūkaitė, Mikulėnienė, Čepaitienė, Geržotaitė 2021, 31). Monografijoje autorės konstatavo, kad „[a]priorinių sąmoningųjų nuostatų (tiek verbalizuotų, tiek vizualizuotų pieštiniuose žemėlapiuose) tyrimo derinimas su kalbinių stimulų percepcijos užduotimi užtikrina prasmingesnę, nes gerokai tikslesnę, tyrėjo diskursą su paprastuoju kalbos bendruomenės nariu. Randasi galimybė identifikuoti kalbos variantiškumo vertinimo iš vidaus kalbines priežastis, t. y. išsiaiškinami variantų bruožai, kurie paprastajam kalbos bendruomenės nariui pažymi ir atskleidžia varianto kalbinę tapatybę“ (Aliūkaitė, Mikulėnienė, Čepaitienė, Geržotaitė 2021, 43–44).

Variantiškumo tyrimų tradicija yra siejama su Vakarų lingvistų E. Coşeriu, Roberto Chaudensonu, Norberto Dittmaro, Heinricho Löfflerio, P. Kocho, W. Oesterreicherio klasikiniiais veikalais: lingvistų darbai padėjo variantiškumo teorijos pagrindus ir suformavo variantiškumo tyrimų kryptį.

1980 metais E. Coşeriu parašė straipsnį „Historische ‚Sprache‘ und ‚Dialekt‘“, kuriame deklaravo dialektą esant sistema ir kalbos variantiškumą priklausant ne tik nuo struktūrinių veiksnių. Tęsdamas mintį autorius pasiūlė architektūrinį kalbos modelį, realizuojamą tam tikrais varietetais. Galima teigti, jog tai viena svarbiausių lingvistinių idėjų variantiškumo tyrimų lauke, o pasiūlytas architektūrinis kalbos modelis yra naudojamas ir šiuolaikiniams tyrimams atlikti (Coşeriu 1980, 106–122).

Didžiulę įtaką variantiškumui, ypač romanistinėje tradicijoje, turėjo R. Chaudensonas. 1984 metais išleistame „Français avancé, français zéro, créoles“ straipsnyje autorius pateikė nulinę prancūzų kalbos hipotezę ir iš prancūzų kalbos kintamųjų sudarytą universalų statistinį modelį (Chaudenson 1993, 6). Kiek vėliau, 1993–iaisiais metais, R. Chaudensonas kartu su Raymondu Mougeonu ir Eduardu Béniak parašė straipsnį „Vers un approche panlectale de la variation du français“, kuriame akcentavo variantiškumo atsiradimo temą: autorių kolektyvas išklė idėją, kad viena iš būtinų sąlygų variantiškumui atsirasti yra sociolingvistiniai veiksniai (Chaudenson, Mougeon, Béniak 1993, 118–120).

Vokiečių lingvistas N. Dittmaras 1997 metais išleistoje knygoje „Grundlagen der Soziolinguistik“ siūlo atkreipti dėmesį į sociolingvistinius veiksnius, inventorizuojant varietetus: autorius išskiria asmens, erdvės, grupės, kodifikacijos, situacijos ir kontaktų dimensijas, iš kurių kiekvienai priskiria būdingąjį požymį ir, atsižvelgdamas į dimensijų ir požymių santykius, inventorizuoja varietetus (Dittmar 1997, 179–180).

2005 metais H. Löffleris pasiūlė sociolingvistinį variantiškumo modelį arba kalbinės tikrovės modelį. Knygoje „Germanistische Soziolinguistik. 3“ sukurtu modeliu siekiama parodyti, kad kalbinė tikrovė yra nenutrūkstantis kontinuumas, kuriam būdingi įvairūs perėjimai ir sąsajos, o klasifikavimo bandymai yra tik požiūrio klausimas (Löffler 2005, 87).

Variantiškumo teorijoje taip pat yra svarbus P. Kocho ir W. Oesterreicherio 2012 metais parašytas straipsnis „Language of Immediacy – Language of Distance: Orality and Literacy from the Perspective of Language Theory and Linguistic History“, kuriame autoriai pateikė kalbos architektūrinį modelį, paremtą artumo ir distancijos kontinuumu (Koch, Oesterreicher 2012, 450).

Atlikus lietuvių dialektologijos tyrimų lauko apžvalgą, galima matyti šiuolaikinių perceptyvinių tyrimų kryptį: šiuolaikiniais tyrimais siekiama nustatyti jaunųjų tarmės vartotojų požiūrį į tarmę ir tarminę kompetenciją. Remiantis naujausiais tyrimų duomenimis, jaunieji tarmės vartotojai tarmę vertina palankiai, o jų tarminė kompetencija yra gera. Pagal nustatytą tarminę kompetenciją yra daroma prielaida jaunuosius esant sąmoningus tarmės vartotojus. Tačiau šiuolaikiniuose perceptyviosios dialektologijos tyrimuose nėra analizuojama, kaip informantas suvokia savo tarmiškumą ir kaip jis tą tarmiškumą objektyviai realizuoja konkrečiose kalbinėse situacijose.

Tyrimų apžvalga buvo siekta supažindinti su svarbiausiais ir naujausiais sociolingvistikos, perceptyviosios dialektologijos ir variantiškumo tyrimais.

1. 2. Metodologinis tyrimo konstruktas

Lietuviškame perceptyviosios dialektologijos tyrimų lauke itin sparčiai populiarėja Denniso Richardo Prestono penkių komponentų perceptyvusis tyrimo modelis, pagal kurį yra aiškinamasi, kaip kalbėtojas vertina tarmę, taip pat, ar kalbėtojas atpažįsta tarminius variantus ir ar deklaruoja tarmiškumą. D. R. Prestono tyrimo modelį sudaro: pieštiniai žemėlapiai, tarminis variantų taisyklingumas ir patrauklumas, tarminių variantų skirtingumas, dialektų atpažinimas ir konceptualusis vertinimas (Aliūkaitė, Mikulėnienė, Čepaitienė, Geržotaitė 2017, 42–44).

Šiame magistro darbe pasirinktas metodologinis modelis yra taikomas pirmą kartą, nes identiška vykdytų ar vykdomų tyrimų lietuvių perceptyviosios dialektologijos tyrimų lauke nėra.

Modelis, paremtas perceptyviosios dialektologijos ir sociolingvistinių tyrimų metodologija, buvo sukurtas norint patikrinti kalbos vartotojų kalbinį sąmoningumą. Taikytų klausimynų ir giluminio interviu pagrindą sudaro ne D. R. Prestono penkių komponentų perceptyvusis modelis, bet E. Coşeriu bei P. Kocho ir W. Oesterreicherio pasiūlyti architektūriniai kalbos modeliai. Šiuo metodologiniu modeliu yra siekiama išsiaiškinti, ar tiriamasis deklaruoja vartojantis tarminę kalbą, kaip jis suvokia tarmiškumą ir nustatyti, kaip tas tarmiškumas yra realizuojamas konkrečiose kalbinėse situacijose.

Atliekant perceptyvinius tyrimus dažniausiai yra taikomas trumpalaikis tyrimo būdas, tačiau bandant giliau pažinti tiriamąjį reiškinį, šiame magistro darbe buvo pasirinkta taikyti ilgalaikį tyrimo būdą (Kardelis 2017, 309–310).

Kad skaitytojui būtų aiškesnė metodologinė prieiga, kiekviena tyrimo metodologinė dalis yra aptariama atskirai.

Tyrimo tikslinė grupė ir informantų atranka. Tyrimo tikslinė grupė buvo sudaryta remiantis lingvisto Davido Johno Britaino mintimi, kad galima tirti sudėtingesnes, mieste gyvenančių paprastųjų dialekto vartotojų bendruomenes, ir monografijoje „Kalbos variantiškumas ir jo vertinimas perceptyviosios dialektologijos požiūriu: variantų ir vietų vaizdiniai“ autorių pateiktomis išvadomis, kurios skelbia jaunuosius kalbos bendruomenės narius esant savistabius tarminių kodų vartotojus (Britain 2015, 171–187; Aliūkaitė, Mikulėnienė, Čepaitienė, Geržotaitė 2017, 276). Sudarytos tikslinės grupės kriterijai:

- 1) 20–29 metų amžiaus;
- 2) išsilavinęs;
- 3) kilęs iš Rytų Aukštaitijos;
- 4) gyvenantis Lietuvos didmiestyje Vilniuje;
- 5) su šeimos nariais ir gimtojo krašto draugais neformalioje aplinkoje vartojantis tarminę kalbą.

Informantų atranką nuspręsta vykdyti remiantis populiariausiu perceptyviosios dialektologijos tyrimų metodu – apklausa raštu, taikant klausimyną (Kardelis 2017, 248–255). Klausimynas, kaip jau minėta, buvo sudarytas Lietuvių kalbos instituto vykdyto projekto „Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida“ ir monografijos „Kalbos variantiškumas ir jo vertinimas perceptyviosios dialektologijos požiūriu: variantų ir vietų vaizdiniai“ klausimynų pagrindu. Iš viso klausimyną sudaro šeši uždarojo tipo klausimai. Apklausa vyko internetu tyrimo pradžioje.

Tyrimo etika. Tyrimo pradžioje informantai buvo trumpai supažindinti su tyrimo eiga. Taip pat, siekiant užtikrinti informantų duomenų apsaugą, buvo sudaryta ir pasirašyta konfidencialumo sutartis, laikantis Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymu Nr. I–1374.

Struktūrinė kalbos analizė pagal ypatybes: tyrimas ir duomenų analizė. Informantų kalbos variantiškumui nustatyti buvo pasirinkta taikyti eksperimentinį metodą, remiantis Vakarų šalių mokslininkų metodologiniais pamatais.

Medžiagos rinkimo metodologinius pamatus sudaro Coşeriu pasiūlytas architektūrinis kalbos modelis ir eksperimentinio manipulatoriaus įvestis. Architektūrinį kalbos modelį sudaro diatopinis (geografinis), diastratinis (sociokultūrinis) ir diafazinis (situacinis) lygmenys

(Coşeriu 1980, 106–122). Kiekvienam iš lygmenų buvo priskirtos savybės: diatopiniui – Rytų Aukštaitijos regionas, diastratiniui – amžius ir išsilavinimas, diafaziniui – kalba su šeima ir gimtojo krašto draugais neformalioje aplinkoje. Diastratinis lygmuo suskirstytas į keturias situacijas, įvedant eksperimentinį manipuliatorių – vaizdinius stimulus (Kardelis 2017, 217).

Diastratinio lygmens modelis:

1. Kalba su šeima (kūrybinė užduotis) + stimulus;
2. Kalba su gimtojo krašto draugais (kūrybinė užduotis) + stimulus;
3. Kalba su šeima (laisvasis pokalbis);
4. Kalba su draugais (laisvasis pokalbis).

Naudojantis „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijoje“ nurodytomis ypatybėmis, iš viso tyrimui buvo parengti du skirtingi vaizdinių stimulų koliažai (Bacevičiūtė, Ivanauskienė, Leskauskaitė, Trumpa 2004, 100–192). Vienas vaizdinių stimulų koliažas naudojamas kūrybinei užduočiai atlikti su šeimos nariais, kitas – kūrybinei užduočiai atlikti su gimtojo krašto draugais. Kiekvieną vaizdinių stimulų koliažą sudaro vienuolika sunumeruotų skirtingų paveikslukų. Iš viso vaizdinių stimulų koliažą sudaro 22 paveikslukai. Vaizdiniais stimulus buvo siekiama aktyvuoti skiriamąsias ir kitas svarbesnes fonetines ir morfologines ypatybes.

Atliekant tyrimą, informantai ir jų šeimos nariai bei gimtojo krašto draugai buvo paprašyti atlikti kūrybinę užduotį: per penkiolika minučių kartu sukurti kuo daugiau istorijų, kuriose figūruotų visi kompiuterio ekrane pavaizduoti objektai ir (ar) veiksmai. Tyrimo metu buvo pranešta, kad: susitikimas yra įrašomas ir užduoties metu nėra galima naudotis jokiais rašymo priemonėmis. Užduoties atlikimo metu tyrėjas nedalyvauja. Informantai ir jų šeimos nariai bei gimtojo krašto draugai, atlikę užduotį, buvo paprašyti ją pristatyti ir trumpai pakomentuoti. Tyrimo eigoje informantai buvo paprašyti įrašyti 15–25 minučių laisvąjį pokalbį telefonu pasirinkta tema su tais pačiais tyrime dalyvavusiais šeimos nariais ir gimtojo krašto draugais, jiems to nežinant. Tokiai kalbinių situacijų parinkčiai ir įgyvendinimui įtakos turėjo COVID–19 pandemijos ribojimai.

Siekiant užfiksuoti kiek įmanoma natūralesnį informanto kalbinį elgesį, taikytas tikimybės efekto metodas: tyrimo metu informantui buvo įteigta mintis, jog laisvojo pokalbio metu tiriamasis objektas yra ne jis pats, o jo pašnekovas, t. y. šiuo atveju informanto šeimos narys ir gimtojo krašto draugas (Zelinskij, 2008, 416).

Dalis tyrimo medžiagos yra surinkta naudojantis *Zoom* kompiuterine programa, kita dalis – mobiliuoju telefonu. *Zoom* programa buvo įrašyti pokalbiai su informantais ir jų

šeimoms nariais bei gimtojo krašto draugais, atliekant kūrybinę užduotį, o informantų laisvieji pokalbiai su jų šeimoms nariais ir gimtojo krašto draugais – mobiliuoju telefonu.

Remiantis kalbos struktūrinės analizės metodologiniais pamatais ir Kocho bei Oesterreicherio kalbos architektūriniu modeliu buvo atlikta informantų kalbos analizė. Kalbos struktūrinės analizės metodologinius pamatus sudaro „Lietuvių tarmių chrestomatijoje“ (Bacevičiūtė, Ivanauskienė, Leskauskaitė, Trumpa 2004, 100–192) pateiktas kompleksinis kalbinių ypatybių aprašas, pagal kurį buvo parengtos distribucinės lentelės⁴ (žr. priede 2).

Kalbos architektūrinis modelis yra paremtas artumo ir distancijos kontinuumu: aprašant informanto kalbos variantiškumą buvo pritaikyta distancijos sąvoka (Koch, Oesterreicher 2012, 450). Distancijai nustatyti dažniausiai yra naudojamos SPSS, Levenshteino ir GabMap kompiuterinės programos, kalbos panašumams ir skirtumams fiksuoti (Čepaitienė 2018, 43–48). Šiuo atveju buvo sukurtas naujas distancijos skaičiavimo modelis ir originali formulė distancijai apskaičiuoti⁵. Tą nulėmė dvi aplinkybės. Pirma, šiame magistro darbe operuojama nedideliu duomenų kiekiu. Antra, Levenshteino ir GabMap kompiuterinėse programose nėra laiko dėmens, kuris yra įvestas į formulę. Magistro darbe siūlomo distancijos skaičiavimo modelio pagrindą sudaro laiko (z) ir išsakytų ypatybių kiekio (y) santykis. Distancijos skaičiavimo modelis:

- a) $15-25z \times 0y = 0$
- b) $15-25z \times [1y; 10y) = 0,25$
- c) $15-25z \times [10y; 20y) = 0,5$
- d) $15-25z \times [20y; 30y) = 0,75$
- e) $15-25z \times [30y; +\infty y) = 1$

Pateikto distancijos skaičiavimo modelio veikimo principas: jeigu per 15–25 minutes informanto kalboje: a) nebuvo aptikta nei viena ypatybė – priskiriama 0 taškų; b) aptikta ypatybė varijuoja nuo 1 iki 10 kartų – priskiriama 0,25 taškų; c) aptikta ypatybė varijuoja nuo 10 iki 20 kartų – priskiriama 0,5 taškų; d) aptikta ypatybė varijuoja nuo 20 iki 30 kartų – priskiriama 0,75 taškų; e) aptikta ypatybė varijuoja nuo 30 kartų ir daugiau – priskiriamas 1

⁴ Kalbinės ypatybės iš „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijos“ pasirinktos atsižvelgiant į šiuo metu besiformuojančią tradiciją – daugumoje literatūros apžvalgoje minimų lietuvių autorių darbų taip pat remiamasi chrestomatijoje pateikiamomis ypatybėmis.

⁵ Skaičiavimo modelį ir formulę padėjo sukurti Vilniaus universiteto Matematikos ir Informatikos fakulteto informacinių mokslų doc. dr. Saulius Ragaišis.

taškas. Distancijai apskaičiuoti pritaikyta formulė buvo sukurta distancijos skaičiavimo modelio pagrindu. Distancijos formulė: $=IF(xn="-";0;IF(xn="-/ 1 k.";0,25;IF(xn="-/+";0,5;IF(xn="+/ -";0,75;1))))$. Distancija apskaičiuojama naudojantis Microsoft Excel kompiuterine programa.

Tyrimo medžiaga buvo analizuojama remiantis „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijoje“ pateikti kalbinių ypatybių modeliu bei kompiuterinėmis programomis *ELAN_6.0* ir *Microsoft Excel*. Kompiuterine programa *ELAN_6.0*, remiantis „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijos“ kalbiniu aprašu, buvo anotuojama informantų kalba. Naudojantis *Microsoft Excel* kompiuterine programa buvo apskaičiuota distancija.

Sociolingvistinis-perceptyvusis tyrimas ir duomenų analizė. Informantų sociolingvistinių portretų aprašymas ir kalbinių nuostatų nustatymas buvo vykdomas remiantis sociolingvistinių tyrimų metodologija: renkant medžiagą buvo taikomas giluminio interviu metodas, analizuojant – kokybinių duomenų analizės metodas (Gaižauskaitė, Valavičienė 2016, 111–134; Kardelis 2017, 327–350). Giluminis interviu buvo sudarytas remiantis projekto „Emigrantų kalba diasporoje: mokėjimas, vartojimas, nykimas“ kokybiniu interviu (Ramonienė 2019, 286–289). Iš viso interviu sudaro septyni atvirojo tipo klausimai. Interviu buvo imamas tyrimo pabaigoje *Messenger* mobiliąją programą ir įrašomas *AudioCity* kompiuterine programa.

Šiame darbe pateikiamas metodologinis tyrimo modelis gali būti atspirties tašku renkant ir analizuojant duomenis bei fiksuojant visuomenės sociolingvistinius ir kalbinius pokyčius, o analizė – naujos diskusijos pradžia, sprendžiant su kalbiniu sąmoningumu ir kalbos vartojimu susijusius klausimus.

2. Jaunimo kalbos tyrimas

Ši tyrimo skyrių sudaro du poskyriai: pirmasis – sociolingvistinė–perceptyvinė analizė, antrajame atliekama struktūrinė kalbos analizė ir nagrinėjamos informantų kalboje užfiksuotos ypatybės. Abejuose poskyriuose atskirai pateikiama papildoma tyrimo informacija, taip pat interpretuojami tyrimo rezultatai; aptariant rezultatus, vietoj *bendrinės kalbos* termino buvo pasirinktas *standartinės kalbos* terminas⁶.

Iš viso tyrime dalyvavo dešimt informantų: penkios moterys ir penki vyrai, 20–29 metų lietuvių kilmės išsilavinę jauni žmonės. Informantai yra rytų aukštaičiai (3 – uteniškiai, 7 – panevėžiškiai), šiuo metu gyvenantys didmiestyje, Vilniuje. Visi atrinktieji informantai teigė su šeimos nariais ir gimtojo krašto draugais neformalioje aplinkoje vartojantys tarminę kalbą. Informantų atranka buvo vykdoma 2020 metų rugsėjo mėnesį internetu.

Siekiant užtikrinti informantų konfidencialumą, kiekvienam informantui buvo sukurtas identifikacinis kodas. Iš viso kodą sudaro keturios raidės ir skaičius: pirmosios trys raidės žymi priklausymą tam tikrai šnektai, t. y. uteniškių (RAU) arba panevėžiškių (RAP), ketvirtoji raidė žymi informantą (I), skaičius – informanto numerį.

Bendrą tiriamosios medžiagos apimtį sudaro 9,5 valandos autentiškų garso įrašų ir 20 apklausų.

Tyrimas buvo atliekamas keturiais etapais. Tyrimo eiga:

Pirmajame tyrimo etape vyko informantų paieška ir atranka. Informantų paieška vyko sniego gniūžtės metodu, atranka – apklausa internetu (Gaižauskaitė, Mikėnė 2014, 38). Iš viso buvo apklausta penkiasdešimt 20–29 metų lietuvių kilmės išsilavinusių jaunų žmonių. Visi žmonės buvo rytų aukštaičiai, kurių dabartinė gyvenamoji vieta yra Vilnius. Apklausa buvo siekiama atrinkti žmones, kurie neformalioje aplinkoje su šeimos nariais ir gimtojo krašto draugais teigtų vartojantys tarminę kalbą. Iš penkiasdešimt apklaustųjų buvo pasirinkta tirti tik dešimt: keturiasdešimt žmonių apklausos metu atsakė neformalioje aplinkoje su šeimos nariais ir gimtojo krašto draugais nevirtojantys tarminės kalbos.

Antrasis etapas yra susijęs su kūrybine užduotimi. Naudojantis „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijoje“ nurodytomis ypatybėmis, kūrybinei užduočiai atlikti buvo sukurti du

⁶ Dėl terminų vartojimo: Smetonienė I., Smetona A., Valotka A., 2016. *Dėl lietuvių kalbos standartizacijos*. Lietuvių kalba 10, Bendrinė kalba 90, Miliūnaitė R., 2017. *Dėl terminų standartizacija, norminimas ir kodifikacija santykio dabartinėje norminamojoje kalbotyroje*. Bendrinė kalba 90 ir Pupkis A., 2017. *Standartinė kalba? Bendrinė kalba 90*.

vaizdinių stimulų koliažai: vienas kūrybinei užduočiai su šeimos nariais atlikti (1 pav.), kitas kūrybinei užduočiai su gimtojo krašto draugais atlikti (2 pav.). Naudojami paveikslėliukai kūrybinei užduočiai atlikti buvo rasti internete ir yra leidžiami naudoti asmeniniams tikslams. Kūrybinės užduoties atlikimo metu tyrėjas nedalyvavo.

1 pav. Vaizdiniai stimulai kūrybinei užduočiai su šeimos nariais atlikti

2 pav. Vaizdiniai stimulai kūrybinei užduočiai su gimtojo krašto draugais atlikti

Trečiasis etapas – laisvieji pokalbiai. Laisvojo pokalbio metu informantai kalbėjo su šeimos nariais ir gimtojo krašto draugais atskirai telefonu: pokalbiai vyko laisva forma, tyrėjui nedalyvaujant ir pašnekovams nežinant, jog jų pokalbis yra įrašomas. Siekiant užfiksuoti kiek įmanoma natūralesnį informantų kalbinį elgesį, informantams buvo pranešta, jog tiriamasis objektas yra ne jie patys, o jų pašnekovai.

Ketvirto etapo metu buvo imamas interviu iš informantų: iš viso interviu sudaro trylika klausimų. Interviu metu buvo siekiama nustatyti informantų sociolingvistinį portretą ir išsiaiškinti jų kalbines nuostatas. Interviu vyko žodžiu, nuotoliniu būdu.

Šiame darbe yra pradedama nuo sociolingvistinės–perceptyvines analizės.

2. 1. Sociolingvistinė–perceptyvė analizė

Šio poskyrio tikslas yra pateikti informantų sociolingvistinius portretus ir kalbines nuostatas, taip pat interpretuoti gautus rezultatus.

Sociolingvistinės–perceptyvines analizės medžiagą sudaro 1,5 valandos autentiški garso įrašai iš bendro 9,5 valandų skaičiaus. Medžiaga buvo renkama 2021 metų vasario mėnesį.

Siekiant užtikrinti informantų konfidencialumą, buvo atsisakyta pateikti konkrečią informaciją, galinčią juos identifikuoti.

Informantų kalba yra netaisyta, palikta autentiška.

Informantė **RAU_I_1**: portretas ir interviu analizė

Informantė yra moteris, 1994 metų gimimo, lietuvių kilmės. Ji gimė Kupiškėje, augo Utenoje ir šiuo metu gyvena Vilniuje. Yra įgijusi socialinių mokslų bakalaurą ir tęsia studijas aukštesnėje pakopoje. Šiuo metu informantė dirba žiniasklaidoje: darbo sritis reikalauja puikiai mokėti lietuvių kalbą žodžiu ir raštu.

1. Kalba su šeima ir gimtojo krašto draugais neformalioje aplinkoje

Interviu pradžioje informantė buvo parašyta apibūdinti savo kalbą, kada kalba su šeima ir gimtojo krašto draugais neformalioje aplinkoje. Ji atsakė, jog skirtumo nemato: su šeima ir draugais vartoja tarminę kalbą.

(1) *Aha, labai skiriasi. Labiau tokia netvarkinga, tokia kaimietiška šiek tiek. Nu, gal net ir ne šiek tiek. Nebent šnekėčiau darbe arba su nepažįstamais žmonėm – tada tvarkingai kalbu. O šiaip tai, netariu balsių, vartoju žodžius ne tokius, kirčiavimas visai ne toks yra, netaisyklingas.*

2. Gimtojo krašto kalba

Kai buvo kalbama apie gimtojo krašto kalbą, informantė ją apibūdino pabrėždama fonetines ypatybes.

(2) *Balsės būna ne tokios, kaip norminėje kalboje, pavyzdžiui, kų veiki, o ne ką veiki arba ponas man saka. O visas ir viskas, tai čia yra standartinis žodis, iš kurio, dažniausiai, būna, kaip pasako tą žodį ir i raidę, net būna girdžiu, kad čia yra Utena.*

3. Gimtojo krašto kalbos bruožai kalboje

Vėliau informantė savo kalbai priskyrė gimtojo krašto kalbos bruožus: jos manymu jai yra būdingos fonetinės ypatybės.

(3) *Tai juokaujant labiau išlenda tokie ryškūs ryškūs utenietiški dalykai, o kasdienėj kalboj, tai jau tokie smulkesni labiau, bet, irgi, nu, tu iškart gali girdėt, kad žmogus iš Utenos yra. O kasdieniam, sakau, gal per balsius: jeigu ten turi būti trumpa i, tai yra tokia ilgesnė i, kas pas mane ir yra kasdieniam kalbėjime. Ai, dar aš išvis net ė raidės netardavau anksčiau ir dabar būna netariu.*

4. Kalbinė aplinka

Toliau interviu buvo kalbama apie kalbinę informantės aplinką. Ji teigė, kad daugiausiai bendrauja su Utenos krašto žmonėmis, truputį su Vilniaus krašto žmonėmis.

(4) *Nu, tai aš nemažai turiu savo aplinkoj iš Utenos: vien jau tai, kad mano vaikinai iš Utenos, tai ir tie draugai mūsų bendri iš Utenos laikų, ir mano draugės, ir mano sesė, net ir darbe turiu kolegas iš Utenos. Tai vat... Yra tikrai nemažai iš Utenos. O kalbant apie kitus, tai gal daugiausiai vis tiek Vilnius, aplink Vilnių.*

5. Kalba aplinkoje

Kada buvo grįžta prie kalbos vartojimo ankstesniame klausime nurodytoje kalbinėje aplinkoje, informantė teigė, kad jos kalba priklauso nuo socialinės distancijos ir situacijos. Jeigu socialinė distancija maža, ji vartoja tarminę kalbą, jeigu didelė – standartinę kalbą.

(5) *Šiaip, labai tvarkingai visi kalba mano aplinkoj. Jeigu man yra artimi bendradarbiai, nes aš sutariu labai gerai su kolegom, tai aš kalbu netvarkingai su jais, pavyzdžiui, sakau mana: nesakysiu mano, nes čia jau man yra pasakyt ultra tvarkingas kalbėjimas ir, sakau, tik tai darbe arba su nepažįstamais žmonėm, tik taip. Bet darbe, tai aš turiu tvarkingai kalbėti, kitaip mane iš darbo išmes.*

Informantė **RAU_I_2**: portretas ir interviu analizė

Informantė yra moteris, 1994 metų gimimo, lietuvių kilmės. Gimė ir augo Utenoje. Šiuo metu gyvena Vilniuje. Ji yra įgijusi socialinių mokslų bakalaurą ir magistrą ir dirba viešojo administravimo srityje.

1. Kalba su šeima ir gimtojo krašto draugais neformalioje aplinkoje

Informantė, paprašyta apibūdinti savo kalbą, kai kalba su šeima ir gimtojo krašto draugais neformalioje aplinkoje, teigė nesant skirtumų: su šeima ir draugais vartoja tarminę kalbą.

(6) *Viena vertus, tai gal kažkiek ir skiriasi su draugais nei su šeima, bet aš tik nežinau, gal labiau skiriasi su nepažįstamais: kai darbinėj aplinkoj bendrauju, tai tada labiau bendrinė eina, o jeigu ten jau namie arba su draugais, ten jau nebejauti, kaip tu šneki. Jeigu pavyzdžiais išskirt, tai mano ta kalba priklauso visiškai nuo mano būsenos tuo metu: ta prasme, jeigu aš draugams kažką pasakoju ir, tarkim, žiauriai pikta būnu arba žiauriai ten nelaiminga, tai aš jau ten nebesigilinu, kaip aš šneku, tada mano visos tarmės pramuša.*

2. Gimtojo krašto kalba

Informantė, kalbėdama apie gimtojo krašto kalbą, nurodė skiramąją rytų aukštaičių ypatybę (taip, kaip ji pati supranta) ir išskyrė uteniškių šnektos leksiką.

(7) *Bet tai čia labai paprastas, visiškai. Tai tie tokie turi tokius, pavyzdžiui, nu, ką tu. Nu, tai dar tokie tarminiai žodžiai: jie tiesiog įsiterpia vis tiek kažkur, nu, tie Utenos šnektos, nes, šiaip tai, neskirtum, jei ne tie tokie įterptiniai tarmiški žodžiai. Pavyzdžiui, nu, kad ir tas ką veiki, žinai, arba ten mano močiutė, kaip visada sakydava:*

„Tai pažiūrėk ten kokioj šepelon“ – nu, nieks nesaka taip. Nu, dar tas pažiūrėk un kumpo: kažkas, tai va, nu, tipo, kad padėtas daiktas un kampo, nu ant kampo, tipo, ar už kampo, nu, tipo, un kumpo. Kažkaip tai taip. Mes su kolege, kadangi abi buvom iš Utenos, kitam darbe mano, dėl to, tipo, ir un kumpo buvo šitas reikalas. Bet čia toks, irgi, žinok, nu, realiai, senesnių žmonių, nu, tipo, vyresnių, nes jau, nu, iš tų jaunimo, jau niekas taip. Nu, aš jau taip nešneku, irgi, nu, un kumpo.

3. Gimtojo krašto kalbos bruožai kalboje

Interviu metu, paprašyta išskirti gimtojo krašto kalbos bruožus, būdingus jos pačios kalbai, informantė minėjo fonetinę ir leksinę ypatybes.

(8) *Nu, iš manęs net vaikinai žvengdavo, kad saka, kai tu mamai paskambini arba tetei, tai būna, nu, ką veiki, nu, ta prasme, visiškai iškart. Tai kalbėdama įterpiu su draugais tuos žodžius, nu, kai jau nebevaldai, žinai, tai tada jo, įterpi. Tai man dabar, va, reik tuos tarmiškus žodžius pagalvot, tai man realiai reik pagalvot, žinai, kad ten koks viedras, žinai, nu, gal ten koks šėpa, ten gal koks kuchnela, nu, tipo, tokius. Aš gal maža būdama daugiau šnekėdavau tarmiškai, turbūt, nu, nes močiutė mano, mama ten, tetis namuose, tai gal daugiau laiko šnekėdavau tarmiškai nei kol ten pradėdi augti.*

4. Kalbinė aplinka

Toliau interviu buvo kalbama apie kalbinę informantės aplinką. Ji teigė, kad daugiausiai bendrauja su žmonėmis iš skirtingų kraštų: Vilniaus, Utenos, Panevėžio, Šiaulių, Biržų ir Klaipėdos.

(9) *Viršutinis kraštas ir Vilnius. Tai, jeigu imti taip, tai: nuo Vilniaus į viršų link Utenos ir tada į kairę, jau ten visi Panevėžiai, Šiauliai, Biržai ir kiti, iki pat Klaipėdos. Nu, tai vat, tą visą kraštą, tai, jo, apimu, bet galvoju, gal tos apačios, tai neturiu tiek daug pažįstamų, jo, iš Marijampolių. Nu, dar iš Alytaus turiu irgi pažįstamų su kuriais bendrauju, Kauno dar turiu. O ten, va, Varėnos visokios, Marijampolės, tai ne, va šitų neturiu.*

5. Kalba aplinkoje

Kada buvo grįžta prie kalbos vartojimo ankstesniame klausime nurodytoje kalbinėje aplinkoje, informantė teigė, kad jos kalba priklauso nuo emocinės būsenos ir socialinės distancijos.

(10) *Nu, tai nuo nuotaikos, šiaip, priklauso ir kiek pažįstu, nu, atsipalaiduoj.*

Informantas RAU_I_3: portretas ir interviu analizė

Informantas yra vyras, 1999 metų gimimo, lietuvių kilmės. Gimė ir augo Molėtuose. Šiuo metu gyvena Vilniuje ir studijuoja socialinius mokslus.

1. Kalba su šeima ir gimtojo krašto draugais neformalioje aplinkoje

Interviu metu informantas teigė, jog jo kalba skiriasi priklausomai nuo to, ar neformalioje aplinkoje bendrauja su šeimos draugais, ar su gimtojo krašto draugais: su šeimos nariais ir draugais vartoja standartinę kalbą, išskyrus su seneliu (kai dar buvo gyvas) ir draugais, kalbančiais tarminė kalba – tokiomis aplinkybėmis vartoja tarminę kalbą.

(11) *Šiaip, šeimoje, tai, sakyčiau, aš kalbu labiau ne aukštaitiškai, bet labiau, nu, ta tarptautine kalba. Tik su dieduku, iki kol jis dar buvo gyvas, su juo visada tik tai aukštaitiškai. O kalbant apie bendravimą su draugais, tai aš galiu pasakyti, kad taip, kad prieit prie draugo ir kalbėt iškart aukštaitiškai, man yra sudėtinga, todėl man visada reik įvado: jeigu kas nors pasako ką nors aukštaitiškai, aš irgi visada užsivedu ir pradėdu kalbėt jau.*

2. Gimtojo krašto kalba

Kai informanto buvo paprašyta apibūdinti gimtojo krašto kalbą, jis nurodė fonetines ir leksinę ypatybes.

(12) *Nu, tai galūnės specifinės, tokios su a, arba ten ta transformacija vidury žodžio. Dar ten žodžiai tarmiški, kaip paduok usačkas arba a kų gi tu čia darai.*

3. Gimtojo krašto kalbos bruožai kalboje

Fonetines ir leksinę ypatybes jis nurodė ir atsakydamas į trečią klausimą, kurio metu buvo paprašytas išskirti gimtojo krašto kalbos bruožus, būdingus jo paties kalbai. Šalia įvardijo ir morfologinę ypatybę.

(13) *Aš pastebėjau, kad kai aš užsivedu kalbėt aukštaitiškai, tai pas mane žodžių galūnės tampa tokios specifinės aukštaitiškų kalbai, kaip kalbėsma, važuosma, eisma. Dar, aš, kada, dažnai, nu, tiksliau, labai dažnai, pradėdu vartoti a raidę, vietoj o. Dar toks*

ištiktukas a tampa irgi labai dažnas, maždaug, a, ką gi tu čia darai. Šiaip, dar būna, kad pradedu naudoti tuos tarmiškus žodžius, kaip, pavyzdžiui, paduok aplotki.

4. Kalbinė aplinka

Kalbėdamas apie savo kalbinę aplinką, informantas išskyrė Molėtų krašto žmones.

(14) *Šiaip, aš galvoju, gal kokio miesto ar kaimelio neišskirčiau: sakyčiau, kad mano ratas yra gan platus, iš viso Molėtų rajono.*

5. Kalba aplinkoje

Paskutinio klausimo metu, kada informantui reikėjo apibūdinti savo kalbą, vartojamą ankstesniame klausime nurodytoje kalbinėje aplinkoje, jis pasakojo, kad jo kalba priklauso nuo paties pašnekovo: informantas keičia kalbinį kodą priklausomai nuo jo pašnekovo, t. y. jis pasirenka tokį kalbos variantą, kokį vartoja jo pašnekovas.

(15) *Priklauso nuo pačio žmogaus: pavyzdžiui, aš turiu tokį draugą, kuris visada šimtu procentu kalba aukštaitiškai ir kai mes susitinkam, pradedam duoti kalbėti aukštaitiškai, tai kiti draugai pradeda bijoti. Tai su juo netgi aukštaitiškai, o, šiaip, su kitais iš Molėtų rajono, plius minus, ta, nacionaline tarpe, o su draugais iš Utenos, kadangi jie visi aukštaitiškai šneka, visiškai visi, kuriuos pažįstu, su jais tik aukštaitiškai.*

Informantas **RAP_I_4**: portretas ir interviu analizė

Informantas yra vyras, 1999 metų gimimo, lietuvių kilmės. Gimė ir augo Skrebiškių kaime, Biržų rajone. Šiuo metu gyvena Vilniuje ir studijuoja fizinius mokslus.

1. Kalba su šeima ir gimtojo krašto draugais neformalioje aplinkoje

Informantas sakė, kad neformalioje aplinkoje tiek su šeimos nariais, tiek su gimtojo krašto draugais kalbos specialiai nevaldo. Savo kalbą jis apibūdino kaip bendrą standartinės ir tarminės kalbos variantą.

(16) *Mana kalba dabar yra tokia labai... Aš jos nebevaldau, pasakyčiau. Kai aš atvažiavau į Vilnių, tai aš toks kaip ir stengiaus kalbėti taisyklingai, bet man iš pradžių vis tiek neišėja, po to jau gavos, kad aš tokią pasidariau hibridinę kalbą. <...> Aš toks kaip ir*

persijūngęs, pavyzdžiui, kai grįžtu į kaimelį, sustinku su tais draugais, kur tam kaimely yra, ir man sako, kodėl tu taip šneki, žinai, nors aš net nejaučiu nieka, aš, tipo, kaip šnekėjau, taip šnekėjau. Jo jo jo, nu, va, tas su draugais i buvo, kad iš pradžių jie ten jautė, kaip ir, mana biržietišką tarmę, bet dabar, kiek čia to laiko praėja, jau jie patys saka, kad aš toks kaip ir tokiu hibridu šneku, tipo, kaip ir taisyklingai, bet kartais tokių žodžių įsivedu.

2. Gimtojo krašto kalba

Atsakydamas į klausimą, kas yra būdinga jo gimtojo krašto kalbai, informantas nurodė fonetines ir morfologinę ypatybes.

(17) Kaip pirmimas palikęs pas mus, kad tarmiškai saka ką tujė. Nu, va, mes sakom keturiom, šešiom, ne taip, kad ketvirtą, šestą. Nu, dar galūnės, tipo, nu, kai ilgina ar išmeta: bet čia toks, žinai, aš, dažniausiai, kažkaip įsivaizduoju tą nukirtimą, kai tą a raidę išmesk. Bet čia tik kai kuriuos žodžius, ne visus, čia kaip prieskoniukas: visiems žodžiams netinka, ne, ne, ne, čia jau reikia jaust, kuriam žodžiui tinka, kuriam ne.

3. Gimtojo krašto kalbos bruožai kalboje

Vėliau jis išskyrė ir savo kalbai būdingus bruožus, kuriuos pastebi gimtojo krašto kalboje. Apibūdindamas, informantas nurodė fonetinę ir leksinę ypatybes.

(18) Nu, gal su tom galūnėm, galbūt, kad arba prailginu, arba išmetu: nu čia kažkas tokio kaip ir vienas, ir viens. Nu, dar, tipo, įmetu kokį tai tarmišką žodį.

4. Kalbinė aplinka

Toliau buvo diskutuojama apie informanto kalbinę aplinką. Jis teigė daugiausiai bendraujantis su Klaipėdos ir Vilniaus krašto žmonėmis.

(19) Kai karantinas prasidėja, aš bendrauju su grupiokais, nes, nu, apskritai, labai daug bendravau su grupiokais, nes, nu, tipo, ir atsiskaitymai, ir studijos, žinai. Pagrindiniai penki grupiokai būtų: du iš pajūrio, ten Neringos, ir tada du iš Vilniaus, ir tada aš iš Biržų – mes čia tokie penki tokių grupiokų grupelė esam, kuri pagrinde bendrauja.

5. Kalba aplinkoje

Kai informanto buvo paklausta apie jo kalbinę aplinką, apibūdintą ankstesniame klausime, jis prasitarė vartojantis labiau tarminę kalbą.

(20) *Nebejaučiu. Čiūju, reikėtų jų paklaust, kaip atrod, kaip jiems skamb. Man būna, tipo, kad su tais pačiais draugais šneku ir, būna, kad kaip ir jau dar labiau atsipalaiduoju, ir toks, būna, kad, tipo, kad įmetu tokių žodžių tarmiškų, tipo, kaip ir šneku normaliai, bet įmetu porą sakinių tarmiškų arba kokį žodį tarmišką, ir panašiai.*

Informantas **RAP_I_5**: portretas ir interviu analizė

Informantas yra vyras, 1992 metų gimimo, lietuvių kilmės. Gimė ir augo Žeimelio miestelyje, Pakruojo rajone. Šiuo metu gyvena Vilniuje. Informantas yra įgijęs fizinių mokslų bakalaurą ir dirba meno srityje.

1. Kalba su šeima ir gimtojo krašto draugais neformalioje aplinkoje

Informantas, paprašytas apibūdinti savo kalbą, kada kalba su šeima ir gimtojo krašto draugais neformalioje aplinkoje, teigė, jog tik su žmonėmis iš gimtojo krašto vartoja tarminę kalbą, visais kitais atvejais – standartinę kalbą.

(21) *Jo. Aš su tavim kalbu gramatiškai, bet, tikriausiai, nežinau, pats aš to nepastebiu. Bet, vis vien, yra to tokio, žinai, aukštaitiško akcento, žinai. <...> Pamatau, žinai, kažką iš savo krašto, tai man kaip, žinai, klikas, knopkė, žinai, persijūngia: kai sustinki kažką iš savo krašto, tai automatiškai kalbu savo kalba, dabar aš su tavim kalbu gramatiškai. Žinai, iš pagarbos pašnekovui: tiesiog šneki, kad žmogus tave suprastų.*

2. Gimtojo krašto kalba

Vėliau jo buvo paklausta apie gimtojo krašto kalbą. Apibūdinamas ją, informantas nurodė fonetines ypatybes.

(22) *Tai šitas, gi, mūsų kraštas vadinasi Žiemgaliai: ten Šiauliai, Panevėžys, tokia sena Panevėžio kalba – miškas, persipina tokių, žinai, kalbų. Latvių kalba, tokia, žinai. Ir gaunasi taip, kaip mes kalbam: mes nukertam galūnes labai dažnai, nu, va, tipo, vienas, tai sakom viens, o mašina, tai kerpam a ir, žinai, mašin. Kai mes sakom ką veiki, tai mes sakom ko to.*

3. Gimtojo krašto kalbos bruožai kalboje

Trečiame klausime informanto buvo paprašyta išskirti gimtojo krašto kalbos bruožus, būdingus jo paties kalbai. Jis nurodė fonetines ypatybes.

(23) *Oi, nežinau... Viskas pasqmoningai, net negalvoju... Gal tas ko to ar a raidę kerpu gale, pavyzdžiui, ši ta mašina – mašin, lempa – lemp, siena bus sien. <...> Aš prikolinu kond, ko čia kund, bet aš nenaudoju savo ten toj kalboj, žinai.*

4. Kalbinė aplinka

Toliau interviu buvo kalbama apie jo kalbinę aplinką, tačiau informantas konkrečios tikslinės auditorijos nenurodė.

(24) *Nu, iš visos visos Lietuvos, nu, žinai, su visais aš bendrauju.*

5. Kalba aplinkoje

Kaip ir ankstesniame klausime informantas nenurodė konkrečios tikslinės auditorijos, taip ir šiame neįvardino tikslios kalbos: paklaustas apie kalbą, vartojamą ankstesniame klausime nurodytoje kalbinėje aplinkoje, sakė, kad ji priklauso nuo paties pašnekovo: informantas keičia kalbinį kodą priklausomai nuo jo pašnekovo, t. y. informantas pasirenka tokį kalbos variantą, kokį vartoja jo pašnekovas.

(25) *Tais, kurie šneka ne mano kalba, su visais šneku gramatiškai, bendrąja kalba, o su visais tais, kurie šneka mano kalba, iš Pakruojo ten to krašto: Pakruojis, Žeimelis, Linkuva, ten Bardiškiai ir taip toliau, žinai, žiemgaliai, vienu žodžiu, jeigu jie su manim šneka mano kalba, aš su jais šneku savo kalba, nes kaip klikas, žinai. Nu, ir netgi būna fainai, jeigu taip, žinai, galvot toliau, kada išgirsti iš niekur nieko, random, chebroj yra žmogus, kuris kalba mano kalba, tai būna iškart toks, žinai, persijūngia o, mano draugelis.*

Informantas **RAP_I_6**: portretas ir interviu analizė

Informantas yra vyras, 1995 metų gimimo, lietuvių kilmės. Gimė ir augo Pasvaliečių kaime, Biržų rajone. Šiuo metu gyvena Vilniuje. Informantas studijuoja informacines technologijas ir dirba informacinių technologijų srityje. Taip pat yra lankęs folkloro ansamblių, kuriame atlikdavo liaudiškas, panevėžiškių šnektai priskiriamas, dainas.

1. Kalba su šeima ir gimtojo krašto draugais neformalioje aplinkoje

Informanto buvo paprašyta apibūdinti savo kalbą, kada kalba su šeima ir gimtojo krašto draugais neformalioje aplinkoje. Interviu jis atsakė, jog skirtumą mato: tarminę kalbą vartoja tik su gimtojo krašto draugais, visais kitais atvejais vartoja standartinę kalbą.

(26) *Tai be abejo, dažniausiai skiriasi. Su draugais, kurie, irgi, iš sava krašto, nu, tai tada gaunasi automatiškai arba truputį pasislenka į tą, sakykim, tarmės kryptį. O su kitais, iš kitų, kaip sakyti, kraštų, nu, tai tada literatūriškai.*

2. Gimtojo krašto kalba

Kitas klausimas buvo apie gimtojo krašto kalbą. Interviu metu informantas išskyrė ne tik verbalinę, bet ir rašytinę kalbą: verbalinei priskyre fonetines ir kirčiavimo ypatybes, rašytinei – fonetinę ypatybę, pritaikomą rašytinėje kalboje.

(27) *Pagrindinis dalykas, kuo, gal, Biržai ir nuo kitų aukštaičių skiriasi, kad jie, na, aišku, kiti nukerta galūnes, bet jie stipriai nukirtinėja galūnes nuo žodžių ir turi savo raidę: vienintelis atitikmuo būtų tik, nu, kirilicoj, rusiškoj abėcėlėj, minkštumo tas ženklas, nu, kaip šešetas, tipo, tas garsas toks. Ir l gal šiek tiek tarimas, pavyzdžiui, aš tik atsimenu tą vieną pagrindinį pasakymą gal gal gal sėdēt, kuris reiškia gal galiu gale sėdėti. Bet reikia žiūrēt nuo konteksto, nes kartais dviprasmybės atsiranda. Tuo labiau, jeigu dar rašai, pavyzdžiui, ger gali reikšti gerai, gali reikšti, nu, ką ten dar, sutikimą arba dar kažką kitą. Nu, kaip sekas? Nu, gerai. O rašos tai ger. Žodžiu, ar geri, ar gerai, nu, va... Geria arba gerai... Galvoju... Ką veiki? Geriu. O kaip tau sekas? Gerai. Rašosi tai taip pat ger, o tariasi truputį kitaip. Tai va, yra tokių dviprasmybių kartais. Ai, dar kad kirtis nusikelia per skiemenį arba į pirmą nukrenta, nes, nu, pavyzdžiui, tikrai: du skiemenys, aišku, kitur ir nejdėsi, bet ir ilgesniuose žodžiuose nusikelia, tokiuose kaip dovana, mes sakom dovan.*

3. Gimtojo krašto kalbos bruožai kalboje

Informantas, paprašytas išskirti gimtojo krašto kalbos bruožus, būdingus jo paties kalbai, nurodė tas pačias, ypatybes, aptartas ankstesniame klausime.

(28) *Visi, sakyčiau, įsijungia automatiškai, jeigu kalbu biržietiška: taip ir šnekėdavom, net ir susirašinėdavom – dar blogiau. Kai studijavau, tai buvo net sunku susikalbēt su kitais žmonėm, o jeigu dar rašydavau, tai ragas: dažnai tekdavo kartotis arba pasakyt literatūriškai gražiai tą žodį.*

4. Kalbinė aplinka

Vėliau buvo kalbama apie kalbinę aplinką ir paprašytas apibūdinti savąją, teigė daugiausiai bendraujantis su Biržų krašto žmonėmis.

(29) *Pagrinde ten vis tiek yra keli biržiečiai, su kuriais pagrinde ten ir sueinu, o daugiau tai šiek tiek gal iš visur po biškį, kaip jau gaunasi, išeina. Ai, dar su vienu draugu iš to paties kaimo esam.*

5. Kalba aplinkoje

O paklaustas apie savo kalbą, vartojamą ankstesniame klausime nurodytoje kalbinėje aplinkoje, informantas pasakė, kad dažniau vartoja standartinę kalbą.

(30) *Nu, man atrodo, jau kažkaip įpratau, kad, nu, vis tiek, labiau literatūrine, nebent vieną kitą žodį kartais ištraukia arba vienas kitas žodis netyčia išlenda.*

Informantė **RAP_I_7**: portretas ir interviu analizė

Informantė yra moteris, 2000 metų gimimo, lietuvių kilmės. Gimė ir augo Panevėžyje. Šiuo metu gyvena Vilniuje ir studijuoja fizinius mokslus.

1. Kalba su šeima ir gimtojo krašto draugais neformalioje aplinkoje

Interviu metu informantė sakė, kad mato skirtumus, kada kalba su šeima ir gimtojo krašto draugais neformalioje aplinkoje: ji pasakojo, kad su šeima labiau vartoja tarminę kalbą, o su draugais – standartinę.

(31) *Aš gal laisviau šneku su šeima, būna tokių visokių žodžių. Viešai Vilniuj su draugais stengiuos, gražiau šneku, tipo, labiau tokia lietuvių. Kitas dalykas, kad aš nebeturiu draugų iš Panevėžio.*

2. Gimtojo krašto kalba

Vėliau jos buvo paprašyta apibūdinti gimtojo krašto kalbą. Apibūdindama ji nurodė fonetines ir kirčiavimo ypatybes.

(32) *Bet yra tokių dalykų: kitaip kirčiuoja arba visokių tokių dar posakių su é arba nu, pala, tokie kur labiau negirdžiu kaip čia šneka, bet girdžiu kaip Panevėžy. Žinai, kad tas kirčiavimas, kad ne péréjo, o perėjo. Galūnes dar nukerta šnekėdami.*

3. Gimtojo krašto kalbos bruožai kalboje

Vieną iš jau išvardintų gimtojo krašto ypatybių, informantė priskyrė savo kalbai. Ji tvirtino, kad jai yra būdingas savitas kirčiavimas.

(33) *Kirčiavimas tai čia tikrai mano: šito dalyko aš nepamečiau ir nepamesiu, nes man juokinga. Nu jo, turbūt yra, turbūt yra, tikrai namuose taip šneku, nu tikrai.*

4. Kalbinė aplinka

Tada buvo prieita prie kalbinės aplinkos klausimo. Savo kalbinėje aplinkoje informantė išskyrė Vilniau ir Šiaulių krašto žmones.

(34) *Visi mano draugai yra vilniečiai, va, gal turbūt dar iš Šiaulių.*

5. Kalba aplinkoje

O paprašius apibūdinti savo kalbą, vartojamą ankstesniame klausime nurodytoje kalbinėje aplinkoje, informantė atsakė dažniausiai kalbanti standartine kalba.

(35) *Aš nesistengiu, bet mano yra toks charakteris, kad aš imu dalykus iš kitų žmonių, aš prisitaikau prie kitų žmonių ir, manau, kad ir mano kalba prisitaiko prie kitų žmonių. <...> prie kitų, labiau pažįstamų, manau, normaliai šneku, nes stengiuosi šnekėti, kad mane suprastų.*

Informantė **RAP_I_8**: portretas ir interviu analizė

Informantė yra moteris, 1996 metų gimimo, lietuvių kilmės. Gimė ir augo Panevėžyje. Šiuo metu gyvena Vilniuje. Ji yra įgijusi humanitarinių mokslų bakalaurą ir tęsia studijas aukštesnėje pakopoje. Tuo pačiu metu atlieka valstybės tarnybą: darbo sritis reikalauja lingvistinės kompetencijos.

1. Kalba su šeima ir gimtojo krašto draugais neformalioje aplinkoje

Kada informantės buvo paprašyta apibūdinti savo kalbą, ji atsakė, kad jos kalba neformalioje aplinkoje priklauso ne nuo to, ar kalba su šeimos nariais, ar kalba su gimtojo krašto draugais. Ji priklauso nuo socialinės distancijos: esant mažai socialinei distancijai, vartoja tarminę kalbą, esant didelei socialinei distancijai – standartinę kalbą. Tarminis kalbos varianto stiprumas, informantės nuomone, priklauso nuo geolingvistinių aplinkybių.

(36) *Nu, tai mana kalba, manau, yra toks tarpinis variantas tarp bendrinės kalbos ir tarmės, tipo, tos panevėžietiškos. Į kurią pusę labiau pasislinks, priklauso nuo to, su kuo aš kalbu, nu tai tarkim: jeigu su šeima ir grįžtu į Panevėžį, ir dar jeigu ilgiau pabūnu, tai labai įsijungia ta tarmė ir tada ten trumpinu visas galūnes, ilginu kirčiuotus balsius ir panašiai. Šiaip, esu pastebėjus, kad kuo artimesnis man yra žmogus, tuo aš tarmiškiau su juo kalbu. Tarkim, va, butiokė mano, žinai, tai ji yra pati pastebėjus, kad aš, nu, labai panevėžietišškai su ja pradėjau kalbėti, nes mes tiesiog kartu su ja gyvenam, čia mano namų aplinka ir kažkaip išlenda tas. Tai nuo artimumo priklauso.*

2. Gimtojo krašto kalba

Informantė, paprašyta apibūdinti gimtojo krašto kalbą, nurodė fonetines ypatybes.

(37) *Nu, tai, turbūt, tas ryškiausias yra trumpinimas galūnių, tada yra, kad tarptautiniuose žodžiuose e trumpo niekas neištaria ir sako é, ypač tas varduose girdisi: Ėrika, Ėdvinas, Ėdgaras ir panašiai.*

3. Gimtojo krašto kalbos bruožai kalboje

Tačiau paprašyta išskirti gimtojo krašto kalbos bruožus, būdingus jos pačios kalbai, prie fonetinių nurodė ir kirčiavimo ypatybes.

(38) *Trumpinimas, nors, nu, gal, ne toks stiprus, kaip ten, žinai, būna, bet yra. Nu man reikia pasistengti, kad aš ištarčiau trumpą kirčiuotą e, nes mano liežuviiui tas nėra natūralu. Tai kirčiavimas čia šoka į priekį visada. Ir, ai, nu, dar ilgumai, tipo, kad priklauso nuo kirčiavimo: jeigu kirčiuotas, tai pas mane ilgas, jei nekirčiuotas, tai trumpas.*

4. Kalbinė aplinka

Vėliau ji buvo paklausta apie kalbinę aplinką. Informantė vienareikšmiškai teigė, kad daugiausiai bendrauja su Vilniaus krašto žmonėmis.

(39) *Tai Vilniečiai. Jo.*

5. Kalba aplinkoje

Į klausimą, kaip apibūdintų savo kalbą, vartojamą ankstesniame klausime nurodytoje kalbinėje aplinkoje, informantė davė labai panašų atsakymą į pirmą interviu klausimą: ji teigė, kad jos kalba priklauso nuo socialinės distancijos.

(40) *Nu, su vaikinų, kai pradėjom tik draugaut, tai aš, nu, tipo, visai bendrine kalba kalbėjau, bet kuo toliau... Kuo didesnė meilė, tuo aš labiau pana iš Panevėžio.*

Informantė **RAP_I_9**: portretas ir interviu analizė

Informantė yra moteris, 1997 metų gimimo, lietuvių kilmės. Gimė Ūdekų kaime, Pakruojo rajone. Iki 9 metų augo Ruponių ir Pašvitinio kaimuose, vėliau persikraustė į Pakruojį. Šiuo metu gyvena Vilniuje. Taip pat ji yra įgijusi humanitarinių mokslų bakalaurą ir dirba žiniasklaidoje: darbo sritis reikalauja puikiai mokėti lietuvių kalbą žodžiu ir raštu.

1. Kalba su šeima ir gimtojo krašto draugais neformalioje aplinkoje

Informantė teigė matanti skirtumus, kada jos buvo paklausta apie kalbą neformalioje aplinkoje su šeimos nariais ir su gimtojo krašto draugais. Ji pasakojo, kad tiek su šeima, tiek su gimtojo krašto draugais vartoja tarminę kalbą, tačiau tarmiškumo stiprumas skirsi ir skirsi priklausomai nuo geolingvistinių aplinkybių.

(41) *Skiriasi tiek, kaip aš su draugais šneku, tiek, kaip su tėvais ar seneliais. Na, su draugais, sakykim, kaip ir tarmiškai, bet nebe taip tarmiškai, kaip, sakykim, mano seneliai kalba. Sakykim, kad ir kavinėj, kai sėdžiu su drauge, o padavėja šalia stovi ir laukia, kol mes užsisakysim, tarpusavy tartis su drauge, sakykim, bendrine kalba neišeina: mes kalbam tarmiškai, bet, kai reikia sakyti padavėjai, pradedam kalbėti bendrine kalba. Su tėvais irgi tokie momentai: kažkaip, kai ilgiau pabūni su jais, kalbi vienaip, na, daugiau ten pradedi kalbėti ta tarpe, o jeigu retai, sakykim, kalbi, o aš gyvenu Vilniuj, tai įprotis vis tiek yra kitoks jau, tai būna ne tokia ta kalba. Sunku net pasakyti, o su močiute, sakykim, na, ten dar kitas reikalas, ten iš viso liežuvis pasileidžia ir jau grynai tarmiškai.*

2. Gimtojo krašto kalba

Antras klausimas buvo susijęs su gimtąją krašto kalba: informantė buvo paprašyta ją apibūdinti. Kaip atsakymą ji nurodė fonetines ir kirčiavimo ypatybes.

(42) *Kas labiausiai, na, tai galūnių kirtimas ir trumpinimas dar jų: labas būtų labs, tai a išnyksta čia. Kirčio šokimas į priekį arba i daroma io, pavyzdžiui, Linkuva yra toks miestelis, tai būtų Lionkav.*

3. Gimtojo krašto kalbos bruožai kalboje

Kitame klausime informantė nurodė gimtojo krašto kalbai būdingas fonetines ir kirčiavimo ypatybes, kurias, jos manymu, galime aptikti jos pačios kalboje.

(43) *Galūnių kirtimas tai šimtu procentu ir tas kėlimas kirčio.*

4. Kalbinė aplinka

Vėliau interviu informantės buvo paprašyta apibūdinti savo kalbinę aplinką. Ji sakė daugiausiai bendraujanti su Pakruojo ir Šiaulių krašto žmonėmis.

(44) *Kas buvo mano draugės mokykloje, tai ir dabar jos mano draugės, tai aš su jomis ir bendrauju, tai jos pakruojietės. Mano draugas šiaulietis, tai kartu su juo gyvenu, su jo šeima dažnai būnu.*

5. Kalba aplinkoje

Apibūdindama savo kalbą, kurią vartoja ankstesniame klausime nurodytoje kalbinėje aplinkoje, informantė teigė, kad kalba bendru standartinės ir tarminės kalbos variantu, išskyrus tuo atveju, kai bendrauja su šiauliškiais: tada ji sąmoningai stengiasi atkartoti jų tarminę kalbą, taip bandydama prie jų pritapti.

(45) *Su šiauliečiais, irgi, ta kalba tokia maišyta būna: prisigaudžius esu, kaip jie šneka, tai dažnai šneku taip, kaip jie šneka, na, bandau. Aš tokia kaip papūga, bandau kopijuot, bet, nu, savaime taip gaunas.*

Informantas **RAP_I_10**: portretas ir interviu analizė

Informantas yra vyras, 1994 metų gimimo, lietuvių kilmės. Gimė ir augo Panevėžyje. Šiuo metu gyvena Vilniuje. Informantas yra įgijęs fizinių mokslų bakalaurą ir magistrą, dirba švietimo srityje.

1. Kalba su šeima ir gimtojo krašto draugais neformalioje aplinkoje

Interviu informantas savo kalbą neformalioje aplinkoje, kada kalba su šeima ir gimtojo krašto draugais, apibūdino kaip vienodą, t. y. jis nemato jokių skirtumų ir kalba su visais taip pat.

(46) *Mana, šičia, atrodo, kalba nesiskiria niekuo visą laiką, kai aš kalbu.*

2. Gimtojo krašto kalba

Vėliau jis buvo paprašytas apibūdinti gimtojo krašto kalbą. Informantas jai priskyrė fonetines ypatybes ir leksiką.

(47) *Ta prasme, ką aš galiu atpažinti, matyt, aš galiu atpažinti žemaičių tarmę, tai čia obvious. Kas dar skiriasi, tai man suvalkiečių skiriasi, bet, praktiškai, visi kiti, aš skirtumo didelio nejaučiu, nebent jau ten pradeda tikrai kalbėti su sava tėvais ar dar kažką, tada aš pajaučiu skirtumus, bet ten būna tiesiog pavieniai žodžiai. Bet kad iš esmės jaust, kad kažkuo kalba skiriasi nuo vienu ar kitu, tai aš nelabai jaučiu. Nu, gal, toks yra polinkis nukąst galūnes biškį, sutrumpini žodį kiek išeina.*

3. Gimtojo krašto kalbos bruožai kalboje

Kitame klausime jis nurodė savo gimtojo krašto kalbos bruožus, būdingus jo paties kalbai: informantas yra įsitikinęs, kad jo kalboje galima aptikti morfologinių ir kirčiavimo ypatybių.

(48) *Aš žinau vieną niuansą, tik, vat, vieną niuansą, kurį tikrai žinau, kad vartuju specifiškai: tai yra žodžiai su priešdėliu per, ten perskėlti malką arba permėsti daiktą, persikėlti failą. Tai, jo. Aš tik stengiuosi šitų žodžių su priešdėliu per nevertoti, kai vedu pamokas ar dar kažką. Tada tas spustelnam šitą mygtuką: va, ta galūnė spustelnam,*

tai ne spustelim, ne paspaudžiam, bet spustelnam. Tai, va, šitą jaučiu, kad vartojam, bet aš nežinau, ar jis panevėžietiškas.

4. Kalbinė aplinka

Toliau interviu buvo kalbama apie informanto kalbinę aplinką. Jis teigė daugiausiai bendraujantis su Panevėžio krašto žmonėmis, tačiau darbinė aplinka yra multiregioninė.

(49) Nu, mano du draugai yra iš Panevėžio, su kuriais aš daugiausiai bendrauju, bet jeigu šiaip, bendrai, tai blemba, dar darbe, žinok, labai įvairiai, iš tikrųjų. Net negalėčiau įvardinti kelių žmonių iš to paties krašto, su kuriais bendrauju, nes čia dažniausiai visokie studentai suvažiuoę, ta aplinka tokia. Nu jin labai įvairi yra, nes yra ir iš Tauragės, ir iš Vilniaus, ir iš Utenos.

5. Kalba aplinkoje

Kada buvo grįžta prie kalbos vartojimo ankstesniame klausime nurodytoje kalbinėje aplinkoje, informantas teigė, kad jis vartoja daug anglicizmų.

(50) Gal, žinai, kas skiriasi... Tai mano kalboj jau yra labai daug tų, aglicizmų, iš tikrųjų, įsitvirtinę: jie tokie net labai jau natūralūs man pasidarę ir aš tą jaučiu, kad tų aglicizmų yra nemažai, ir aš juos pavartoju, kai vedu pamokas ir kai šneku darbe, pavyzdžiui, universitete: kadangi visi ten angliškai supranta, tai anglizimų tų yra, bet tų anglicizmų biškį mažiau būna, kai aš grįžtu namo, tai ta kalba mažiau šitų dalykų turi, tokia labiau lietuviškesnė, realiai.

2. 1. 1. Rezultatai

Tyrimo pradžioje atrinkti informantai teigė su šeima ir gimtojo krašto draugais neformalioje aplinkoje vartojantys tarminę kalbą, tačiau kokybinė interviu analizė rodo kitokį rezultatą: didžioji dalis informantų vartoja standartinės ir tarminės kalbos variantą. Vadinasi, galima teigti, jog informantai turi du kalbinius kodus: tarminį ir standartinį, t. y. visi informantai gali kalbėti ir tarminiu, ir standartinėmis kalbomis.

Komunikacinėje situacijoje, kurią galima apibrėžti kaip *šeima ir gimtojo krašto draugai neformalioje aplinkoje*, informantai nevarioja nei grynos tarmės, nei grynos standartinės kalbos: komunikacinėje situacijoje įvyksta abiejų kodų kontaminacija, t. y. informantai vartoja bendrą standartinės ir tarminės kalbos variantą. Kodo vyravimas informantų kalboje priklauso nuo socialinės distancijos, geolingvistinių aplinkybių ir pašnekovo kalbinio kodo.

Kokybinė interviu analizė rodo, kad informantai nedaro skirties tarp ypatybių: prašomi apibūdinti savo ir gimtojo krašto kalbą bei kalbinę aplinką, informantai ypatybes nurodo intuityviai. Didžioji dalis nurodytų ypatybių yra ne tos, kurios „Lietuvių kalbos chrestomatijoje“ (2004) nurodomos kaip skiriamosios, o periferinės: paprašyti apibūdinti savo kalbą ir savo gimtojo krašto kalbą, informantai nurodė fonetines ypatybes, kurios nepatenka į skiriamųjų ypatybių sąrašą.

2. 2. Struktūrinė kalbos analizė

Šio poskyrio tikslas yra pakomentuoti informantų kalbinę situaciją pagal distribucines lenteles ir nustatyti distanciją bei interpretuoti gautus rezultatus.

Kalbos struktūrinės analizės medžiagą sudaro 8 valandų autentiški garso įrašai iš bendro 9,5 valandų skaičiaus. Medžiaga buvo renkama 2020 metų spalio–gruodžio mėnesį.

Iš viso tyrime dalyvavo trisdešimt žmonių: dešimt informantų, dešimt šeimos narių ir dešimt gimtojo krašto draugų, tačiau tiriami buvo tik informantai, t. y. distribucinėse lentelėse nagrinėjamos tik informantų kalbinės ypatybės.

Taip pat į lentelę nėra įtrauktas interviu: yra analizuojamos tik tos situacijos, kuriose patys informantai teigia vartojantys tarminę kalbą.

Distribucinėje lentelėje ženklams priskirtos reikšmės yra paaiškintos 1 schemeje.

Ženklas	Reikšmė
ŠM	su šeima
DR	su draugais
KU	kūrybinė užduotis
LP	laisvasis pokalbis
I	informantas
P	pašnekovas
LTCH	lietuvių tarmių chrestomatija
-	0 taškų
-/ x k.	0,25 taškai
-/ +	0,5 taško
+/ -	0,75 taškai
X	ypatybė į distribucinę lentelę nebuvo įtraukta
0	medžiagos nėra

1 schema. Ženklų reikšmės distribucinėse lentelėse

Kad būtų lengviau skaityti distribucines lenteles, kiekvienam taškų įverčiui buvo priskirta tam tikra spalva: mėlyna – 0 taškų, žalia – 0,25 taškai, geltona – 0,5 taško ir rausva – 0,75 taškai.

Šiame tyrime tradicine perspektyva, kaip jau minėta, yra laikoma Girdenio ir Zinkevičiaus pasiūlyta lietuvių kalbos tarmių klasifikacija (Girdenis, Zinkevičius 1966), pateikta ir „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijoje“ (2004). Distancija yra skaičiuojama

atskaitos tašku pasirinkus ne standartinę kalbą, bet „idealųjį tarmiškumą“, kurį galima apibūdinti pagal „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijoje“ (2004) nurodytas ypatybes. „Idealųjį tarmiškumą“ sudaro visos (fonetinės, morfologinės, sintaksinės ir pan.) chrestomatijoje konkrečiai šnektai priskirtos ypatybės. Konkrečiai distancija yra nustatoma informanto kalboje aptiktų ypatybių bendros sumos ir maksimaliai potencialių ypatybių bendros sumos santykiu, t. y. aptiktų ypatybių suma pagal formulę ir šimtas procentų tarmiškumo. Atstumas nuo standartinės kalbos paaiškėja netiesiogiai: kuo mažesnis tarmiškumo procentas, tuo informanto varietetas yra arčiau standartinės kalbos.

Kaip informantai suvokia savo tarmiškumą, sprendžiama tik pagal tas ypatybes, kurias jie patys išskyrė interviu metu ir kurias vartojo konkrečiose kalbinėse situacijose, t. y. kūrybinės užduoties atlikimo metu ir laisvojo pokalbio metu.

Informantė RAU_I_1

Pažvelgus į 1 distribucinę lentelę galima matyti, kad informantės tarminę realizaciją tiek kūrybinės užduoties atlikimo metu, tiek laisvojo pokalbio metu ir su šeimos nariais, ir gimtojo krašto draugais, sudaro fonetinės ypatybės. Iš jų dominuojančios yra šios: trijų ilgumų balsių sistema ir kirčio atitraukimas. Apskaičiavus distanciją iš tradicinės perspektyvos, buvo nustatytas 3,5 procentų tarmiškumas, tačiau apskaičiavus ją pagal pačios informantės tarmiškumo suvokimą – nustatytas 44 procentų tarmiškumas.

Ypatybės	Situacijos							
	ŠM KU		ŠM LP		DR KU		DR LP	
LTCH	I	P	I	P	I	P	I	P
Skiriamosios rytų aukštaičių ypatybės								
an, am, en, em atitikmenys	-	-	-	-	-	-	-	-
ą, ę atitikmenys	-	-	-	-	-	-	-	-
Senovinių nosinių balsių ą, ę siaurinimas	-	-	-	-	-	-	-	-
Skiriamoji uteniškių ypatybė								
Nekirčiuoti è, o ir ie, uo	-	-	-	-/1 k.	-	-	-	-
Fonetinės								
Balsio o kokybė	-	-	-	-	-	-	-	-/4 k.
Balsio è kokybė	-	-	-	-	-	-	-	-/1 k.
Trijų ilgumų balsių sistema	-/+	-/+	-/+	-/+	-/+	-/+	-/+	-/+
Trumpieji balsiai veiksmožodžių būsimosios formose	-	-	-	-	-	-	-	-
Priebalsis l prieš e, ei, è, ę	-	-	-	-	-	-	-	-
Priebalsiai r, s prieš e, ei, è, ę	-	-	-	-	-	-	-	-
Dzūkavimas	-	-	-	-	-	-	-	-
Kirčiavimo								
Kirčio atitraukimas	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
Doiviršūnis kirtis	-	-	-	-	-	-	-	-
Morfologinės								
Vietininko linksnų formos	-	-	-	-	-	-	-	-
Vyrškosios giminės vardžodžiai su galūne -ys	-	-	-	-	-	-	-	-
Būdvardžiai	-	-	-	-	-	-	-	-
Ivardžiutinės formos	-	-	-	-	-	-	-	-
Ivardžiai	-	-	-	-	-	-	-	-
Veiksmožodžių tiesioginė nuosaka	-	-	-	-	-	-	-	-
Tariamoji nuosaka	-	-	-	-	-	-	-	-
Dalyviai	-	-	-	-	-	-	-	-
Siekiniai	-	-	-	-	-	-	-	-

<i>Būdiniai</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Prielinksniai</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Jungtukai</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Dalelytės</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Žodžių darybos								
<i>Priešdėliai až(u)- ir už-</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Sudurtiniai žodžiai</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Vardažodžių mažybinės priesagos</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Priesaga -ynas</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Pavardžių priesagos -iokas, -elis/ -ėlis, -ėkas</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Pavardžių priesagos -yčia, -aičia, -iūčia, -iotė</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Sintaksinės								
<i>Konstrukcijos su prielinksiu po</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Daiktavardžio vardininkas + veiksmožodžio 3 asmuo</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Konstrukcijos su veiksmožodžių bendratimi</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Veikėjo kilmininkas</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Leksinės								
<i>Tarmybės</i>	X	X	X	X	X	X	X	X
<i>Skoliniai</i>	-	-	-	-/1 k.	-	-	-	-

1 lentelė. Informantės RAU_I_1 kalbos distribucinė lentelė

Informantė RAU_I_2

2 distribucinė lentelė rodo, kad informantės tarminę realizaciją tiek kūrybinės užduoties atlikimo metu, tiek laisvojo pokalbio metu ir su šeimos nariais, ir gimtojo krašto draugais sudaro fonetinės ypatybės. Iš jų dominuojančios yra šios: trijų ilgumų balsių sistema ir kirčio atitraukimas. Pateiktoje lentelėje taip pat galima matyti informantės kalbinio elgesio pokyčius: laisvojo pokalbio metu ir (arba) bendraujant su gimtojo krašto draugais, informantės kalboje buvo aptikta skiriamųjų ir morfologinių ypatybių. Apskaičiavus distanciją iš tradicinės perspektyvos, buvo nustatytas 7 procentų tarmiškumas, tačiau apskaičiavus ją pagal informantės tarmiškumo suvokimą – nustatytas 46 procentų tarmiškumas.

Ypatybės	Situacijos							
	ŠM KU		ŠM LP		DR KU		DR LP	
Skiriamosios ryčių aukštaičių ypatybės	I	P	I	P	I	P	I	P
<i>an, am, en, em atitikmenys</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>ą, ę atitikmenys</i>	-/ 3 k.	-	-/ 3 k.	-	-	-	-	-
<i>Senovinių nosinių balsių ą, ę siaurinimas</i>	-/ 1 k.	-	-	-	-/ 1 k.	-	-	-
Skiriamoji uteniškių ypatybė								
<i>Nekirčiuoti è, o ir ie, uo</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Fonetinės								
<i>Balsio o kokybė</i>	-/ 7 k.	-/ 1 k.	+/-	-	-/ 3 k.	-	+/-	-
<i>Balsio è kokybė</i>	-/ 1k.	-/ 1 k.	-/ 2 k.	-	-/ 6 k.	-	-/ 3 k.	-
<i>Trijų ilgumų balsių sistema</i>	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	-/+	+/-	-/+
<i>Trumpieji balsiai veiksmožodžių būsimosio laiko formose</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Priebalsis l prieš e, ei, è, ę</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Priebalsiai r, s prieš e, ei, è, ę</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Džūkavimas</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Kirčiavimo								
<i>Kirčio atitraukimas</i>	-/+	-/+	-/+	-/+	+/-	+/-	+/-	+/-
<i>Dvoviršūnis kirtis</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Morfologinės								
<i>Vietininko linksnių formos</i>	-	-	-/ 1 k.	-	-	-	-/ 4 k.	-
<i>Vyriškosios giminės vardažodžiai su galūne -ys</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Būdvardžiai</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Įvardžiutinės formos</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Įvardžiai</i>	-	-	-/ 2 k.	-	-	-	-	-
<i>Veiksmožodžių tiesioginė nuosaka</i>	-	-	-	-	-	-	-	-

<i>Tariamoji nuosaka</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Dalyviai</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Siekiniai</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Būdiniai</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Prielinksniai</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Jungtukai</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Dalelytės</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Žodžių darybos								
<i>Priešdėliai až(u)- ir už-</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Sudurtiniai žodžiai</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Vardažodžių mažybinės priesagos</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Priesaga -ynas</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Pavardžių priesagos -iokas, -ėlis/ -ėlis, -ėkas</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Pavardžių priesagos -yčia, -aičia, -iūčia, -iotė</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Sintaksinės								
<i>Konstrukcijos su prielinksniu po</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Daiktavardžio vardininkas + veiksmožodžio 3 asmuo</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Konstrukcijos su veiksmožodžių bendratimi</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Veikėjo kilmininkas</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Leksinės								
<i>Tarmybės</i>	X	X	X	X	X	X	X	X
<i>Skoliniai</i>	-	-	-	-	-	-	-	-

2 lentelė. Informantės RAU_I_2 kalbos distribucinė lentelė

Informantas RAU_I_3

Iš toliau pateiktos 3 distribucinės lentelės matyti, kad informanto tarminę realizaciją tiek kūrybinės užduoties atlikimo metu, tiek laisvojo pokalbio metu ir su šeimos nariais, ir gimtojo krašto draugais, sudaro fonetinės ypatybės. Iš jų dominuojančios yra šios: balsio *o* kokybė, trijų ilgumų balsių sistema ir kirčio atitraukimas. Pateiktoje lentelėje taip pat galima matyti informanto kalbinio elgesio pokyčius bendraujant su gimtojo krašto draugais: ir kūrybinės užduoties atlikimo metu, ir laisvojo pokalbio metu bendraujant su gimtojo krašto draugais, informanto kalboje buvo aptikta skiriamųjų ir leksinių ypatybių. Apskaičiavus distanciją iš tradicinės perspektyvos, buvo nustatytas 7 procentų tarmiškumas, tačiau apskaičiavus ją pagal informanto tarmiškumo suvokimą – nustatytas 43 procentų tarmiškumas.

Ypatybės	Situacijos							
	ŠM_KU		ŠM_LP		DR_KU		DR_LP	
Skiriamosios ryšių aukštaičių ypatybės	<i>I</i>	<i>P</i>	<i>I</i>	<i>P</i>	<i>I</i>	<i>P</i>	<i>I</i>	<i>P</i>
<i>an, am, en, em atitikmenys</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>ą, ę atitikmenys</i>	-	-	-	-	-/2 k.	-	-/2 k.	-
<i>Senovinių nosinių balsių ą, ę siaurinimas</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Skiriamoji uteniškių ypatybė								
<i>Nekirčiuoti è, o ir ie, uo</i>	-	-	-	-	-/2 k.	-/2 k.	-/2 k.	-/1 k.
Fonetinės								
<i>Balsio o kokybė</i>	-/1 k.	-/1 k.	-/1 k.	-/1 k.	-/4 k.	-/4 k.	-/7 k.	-/9 k.
<i>Balsio è kokybė</i>	-/1 k.	-	-	-	-/1 k.	-/1 k.	-/1 k.	-/2 k.
<i>Trijų ilgumų balsių sistema</i>	+/-	-/+	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
<i>Trumpieji balsiai veiksmožodžių būsimosio laiko formose</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Priebalsis l prieš e, ei, è, ę</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Priebalsiai r, s prieš e, ei, è, ę</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Dzukavimas</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Kirčiavimo								
<i>Kirčio atitraukimas</i>	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
<i>Dvoiviršūnis kirtis</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Morfologinės								
<i>Vietininko linksnių formos</i>	-	-	-/2 k.	-	-/4 k.	-/2 k.	-	-/2 k.

Vyriškosios giminės vardažodžiai su galūne -ys	-	-	-	-	-	-	-	-
Būdvardžiai	-	-	-	-	-	-	-	-
Įvardžiutinės formos	-	-	-	-	-	-	-	-
Įvardžiai	-	-	-	-	-	-	-	-
Veiksmažodžių tiesioginė nuosaka	-	-	-	-	-	-	-	-
Tariamoji nuosaka	-	-	-	-	-	-	-	-
Dalyviai	-	-	-	-	-	-	-	-
Siekiniai	-	-	-	-	-	-	-	-
Būdiniai	-	-	-	-	-	-	-	-
Prielinksniai	-	-	-	-	-	-	-	-
Jungtukai	-	-	-	-	-	-	-	-
Dalėlytės	-	-	-	-	-	-	-	-
Žodžių darybos								
Priešdėliai až(u)- ir už-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sudurtiniai žodžiai	-	-	-	-	-	-	-	-
Vardažodžių mažybinės priesagos	-	-	-	-	-	-	-	-
Priesaga -ynas	-	-	-	-	-	-	-	-
Pavardžių priesagos -iokas, -elis/ -ėlis, -ėkas	-	-	-	-	-	-	-	-
Pavardžių priesagos -yčia, -aičia, -iūčia, -iotė	-	-	-	-	-	-	-	-
Sintaksinės								
Konstrukcijos su prielinksniu po	-	-	-	-	-	-	-	-
Daiktavardžio vardininkas + veiksmazodžio 3 asmuo	-	-	-	-	-	-	-	-
Konstrukcijos su veiksmazodžių bendratimi	-	-	-	-	-	-	-	-
Veikėjo kilmininkas	-	-	-	-	-	-	-	-
Leksinės								
Tarmybės	X	X	X	X	X	X	X	X
Skoliniai	-	-	-/ 3 k.	-	-	-	-/ 1 k.	-/ 1 k.

3 lentelė. Informanto RAU_I_3 kalbos distribucinė lentelė

Informantas RAP_I_4

4 distribucinės lentelės duomenys rodo, kad informanto tarminę realizaciją tiek kūrybinės užduoties atlikimo metu, tiek laisvojo pokalbio metu ir su šeimos nariais, ir gimtojo krašto draugais, sudaro fonetinės ypatybės. Iš jų dominuojančios yra šios: kirčiuoti kamieno balsiai *o* ir *ė*, kirčiuotų kamieno trumpųjų balsių ilginimas ir trumpųjų balsių *u* ir *i* kokybė. Pateiktoje lentelėje taip pat galima matyti informanto kalbinio elgesio pokyčius kūrybinės užduoties atlikimo metu: kūrybinės užduoties atlikimo metu informanto kalboje buvo aptiktos skiriamųjų ir leksinių ypatybių. Apskaičiavus distanciją iš tradicinės perspektyvos, buvo nustatytas 6 procentų tarmiškumas, tačiau apskaičiavus ją pagal informanto tarmiškumo suvokimą – nustatytas 35 procentų tarmiškumas.

Ypatybės	Situacijos								
	LTCH		ŠM_KU		ŠM_LP		DR_KU		DR_LP
Skiriamosios rytų aukštaičių ypatybės	I	P	I	P	I	P	I	P	
an, am, en, em atitikmenys	-/ 1 k.	-/ 1 k.	-	-	-	-	-	-	
ą, ę atitikmenys	-/ 1 k.	-/ 7 k.	-	-/ 1 k.	-	-	-	-	
Skiriamoji panevėžiškių ypatybė									
Trumpųjų galūnės balsių suplakimas	-/ 1 k.	-/ 3 k.	-/ 1 k.	-/ +	-/ 3 k.	+/-	-/ 6 k.	-/ 3 k.	
Įterptinis balsis	-	-	-	-	-	-	-	-	
Fonetinės									
Nekirčiuotų kamieno ilgųjų balsių <i>y</i> , <i>ū</i> kiekybė ir kokybė	-/ 1 k.	-/ 3 k.	-/ 3 k.	-/ 4 k.	-/ 1 k.	-	-/ 2 k.	-/ 1 k.	
Nekirčiuotų kamieno <i>o</i> , <i>ė</i> , <i>uo</i> , <i>ie</i> kiekybė ir kokybė	-/ 1 k.	-/ 1 k.	-/ 1 k.	-/ 1 k.	-/ 6 k.	-/ 2 k.	-/ 2 k.	-	
Kirčiuoti kamieno <i>o</i> , <i>ė</i>	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	
Kirčiuotų kamieno trumpųjų balsių ilginimas	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	
Trumpųjų balsių <i>u</i> , <i>i</i> kokybė	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	
Galūnės balsiai <i>o</i> , <i>ė</i>	-/ +	+/-	-/ +	+/-	-/ +	-/ 6 k.	-/ 4 k.	-/ +	

<i>Galūnės balsiai ū, u, y, i, a, e</i>	-/ +	+/-	-/ +	+/-	-/ +	-/ +	-/ +	-/ +
<i>Galūnės au, ai, ei vienbalsinimas</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Tvirtapradžiai il, im, in, ir, ul, um, un, ur</i>	-/ +	+/-	-/ +	+/-	-/ +	-/ +	-/ 6 k.	-/ 6 k.
<i>Progresyvinis minkštėjimas</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Priebalsis 1 prieš e tipo balsius</i>	-	-/ 1 k.	-	-	-	-	-	-
Kirčiavimo								
<i>Kirčio atitraukimas</i>	-/ +	+/-	-/ +	+/-	-/ +	+/-	-/ +	+/-
<i>Kirstinė priegaidė</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Morfologinės								
<i>IV linksniuotės nykimas</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Būdvardžiai</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Prielinksniai</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Žodžių darybos								
<i>Pavardžių priesagos -yčia, -aičia, -iūčia</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Būdvardžių priesaga -ienis, -ienė</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Sintaksinės								
<i>Vietininko konstrukcijos</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Konstrukcijos su prielinksniu ant</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Leksinės								
<i>Tarmybės</i>	X	X	X	X	X	X	X	X
<i>Skoliniai</i>	-	-/ 1 k.	-/ 1 k.	-/ 1 k.	-/ 2 k.	-/ 2 k.	-	-

4 lentelė. Informanto RAP_I_4 kalbos distribucinė lentelė

Informantas RAP_I_5

Iš 5 distribucinės lentelės galima matyti, kad informanto tarminę realizaciją tiek kūrybinės užduoties atlikimo metu, tiek laisvojo pokalbio metu ir su šeimos nariais, ir gimtojo krašto draugais, sudaro fonetinės ypatybės. Iš jų dominuojančios yra šios: trumpųjų galūnės balsių redukcija, kirčiuoti kamieno balsiai *o* ir *ė*, trumpųjų balsių *u* ir *i* kokybė ir kirčio atitraukimas. Pateiktoje lentelėje taip pat galima matyti informanto kalbinio elgesio pokyčius kūrybinės užduoties atlikimo metu: kūrybinės užduoties atlikimo metu informanto kalboje buvo aptikta skiriamųjų ir leksinių ypatybių. Apskaičiavus distanciją iš tradicinės perspektyvos, buvo nustatytas 21 procentų tarmiškumas, tačiau apskaičiavus ją pagal informanto tarmiškumo suvokimą – nustatytas 39 procentų tarmiškumas.

Ypatybės	Situacijos							
	ŠM_KU		ŠM_LP		DR_KU		DR_LP	
LTCH	I	P	I	P	I	P	I	P
Skiriamosios rytų aukštaičių ypatybės								
<i>an, am, en, em atitikmenys</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>a, e atitikmenys</i>	-	-/ 1 k.	-	-/ 1 k.	-/ 2 k.	-	-	-
Skiriamoji panevėžiškių ypatybė								
<i>Trumpųjų galūnės balsių suplakimas</i>	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
<i>Įterptinis balsis</i>	-/ 4 k.	-	-	-	-/ 2 k.	-	-	-
Fonetinės								
<i>Nekirčiuotų kamieno ilgųjų balsių y, ū kiekybė ir kokybė</i>	-	-/ 1 k.	-	-/ 1 k.	-/ 2 k.	-	-	-
<i>Nekičiuotų kamieno o, ė, uo, ie kiekybė ir kokybė</i>	-/ +	-/ 1 k.	-/ 1 k.	-/ 5 k.	-/ 1 k.	-/ 5 k.	-	-
<i>Kirčiuoti kamieno o, ė</i>	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
<i>Kirčiuotų kamieno trumpųjų balsių ilginimas</i>	-/ +	+/-	-/ +	+/-	-/ +	+/-	-/ +	+/-
<i>Trumpųjų balsių u, i kokybė</i>	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
<i>Galūnės balsiai o, ė</i>	-/ +	-/ +	-/ +	+/-	-/ +	+/-	-/ +	+/-
<i>Galūnės balsiai ū, u, y, i, a, e</i>	-/ +	+/-	-/ +	+/-	-/ +	-/ +	-/ +	-/ +
<i>Galūnės au, ai, ei vienbalsinimas</i>	-	-	-	-	-	-	-	-

<i>Tvirtapradžiai il, im, in, ir, ul, um, un, ur</i>	-/ 3 k.	-/ 5 k.	-/ 1 k.	-/ 5 k.	-/ 1 k.	-/ 1 k.	-	-
<i>Progresyvinis minkštėjimas</i>	-	-/ 1 k.	-	-	-/ 1 k.	-/ 1 k.	-	-
<i>Priebalsis l prieš e tipo balsius</i>	-/ 5 k.	-/ 7 k.	-	-	-/ 7 k.	-/ 2 k.	-	-
Kirčiavimo								
<i>Kirčio atitraukimas</i>	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
<i>Kirstinė priegaidė</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Morfologinės								
<i>IV linksniuotės nykimas</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Būdovardžiai</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Prielinksniai</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Žodžių darybos								
<i>Pavardžių priesagos -yčia, -aičia, -iūčia</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Būdovardžių priesaga -ienis, -ienė</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Sintaksinės								
<i>Vietininko konstrukcijos</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Konstrukcijos su prielinksniu ant</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Leksinės								
<i>Tarmybės</i>	X	X	X	X	X	X	X	X
<i>Skoliniai</i>	-/ 2 k.	-/ 4 k.	-	-/ 1 k.	-	-	-	-

5 lentelė. Informanto RAP_I_5 kalbos distribucinė lentelė

Informantas RAP_I_6

Toliau pateiktos 6 distribucinės lentelės duomeinimis, informanto tarminę realizaciją tiek kūrybinės užduoties atlikimo metu, tiek laisvojo pokalbio metu ir su šeimos nariais, ir gimtojo krašto draugais sudaro fonetinės ypatybės. Iš jų dominuojančios yra šios: trumpųjų galūnės balsių redukcija, kirčiuoti kamieno balsiai *o* ir *é*, trumpųjų balsių *u* ir *i*, galūnės balsių *o* ir *é* ir kokybė ir kirčio atitraukimas. Pateiktoje lentelėje taip pat galima matyti informanto kalbinio elgesio pokyčius kūrybinės užduoties atlikimo metu ir (arba) laisvojo pokalbio metu: kūrybinės užduoties atlikimo metu ir (arba) laisvojo pokalbio metu informanto kalboje buvo aptikta skiriamųjų ypatybių, taip pat pastebėtas kai kurių ypatybių išryškėjimas. Apskaičiavus distanciją iš tradicinės perspektyvos, buvo nustatytas 20 procentų tarmiškumas, tačiau apskaičiavus ją pagal informanto tarmiškumo suvokimą – nustatytas 36 procentų tarmiškumas.

Ypatybės	Situacijos							
	ŠM_KU		ŠM_LP		DR_KU		DR_LP	
LTCH	I	P	I	P	I	P	I	P
Skiriamosios rytų aukštaičių ypatybės								
<i>an, am, en, em atitikmenys</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>ą, ę atitikmenys</i>	-	-	-	-/ 4 k.	-/ 3 k.	-	-	-
Skiriamoji panevėžiškių ypatybė								
<i>Trumpųjų galūnės balsių suplakimas</i>	-	-/ 2 k.	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
<i>Įterptinis balsis</i>	-	-	-	-	-/ 4 k.	-	-	-
Fonetinės								
<i>Nekirčiuotų kamieno ilgųjų balsių y, ū kiekybė ir kokybė</i>	-/ 1 k.	-/ 2 k.	-/ 2 k.	-	-/ 1 k.	-	-/ 1 k.	-
<i>Nekirčiuotų kamieno o, é, uo, ie kiekybė ir kokybė</i>	-	-	-/ 4 k.	-	-/ 6 k.	-/ 4 k.	-	-
<i>Kirčiuoti kamieno o, é</i>	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
<i>Kirčiuotų kamieno trumpųjų balsių ilginimas</i>	-/+	-/+	-/+	+/-	-/+	+/-	-/+	+/-
<i>Trumpųjų balsių u, i kokybė</i>	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-

<i>Galūnės balsiai o, è</i>	-/ 1 k.	-/ 4 k.	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
<i>Galūnės balsiai ū, ū, y, į, ą, ę</i>	-/ +	-/ +	+/-	+/-	-/ +	-/ +	+/-	+/-
<i>Galūnės au, ai, ei vienbalsinimas</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Tvirtapradžiai il, im, in, ir, ul, um, un, ur</i>	-/ 5 k.	-/ +	-/ +	+/-	-	-/ 1 k.	-	-
<i>Progresyvinis minkštėjimas</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Priebalsis l prieš e tipo balsius</i>	-	-	-	-/ 2 k.	-/ 2 k.	-/ 2 k.	-	-
Kirčiavimo								
<i>Kirčio atitraukimas</i>	-/ 2 k.	-/ 3 k.	+/-	+/-	-/ +	+/-	+/-	+/-
<i>Kirstinė priegaidė</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Morfologinės								
<i>IV linksniuotės nykimas</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Būvardžiai</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Prielinksniai</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Žodžių darybos								
<i>Pavardžių priesagos -yčia, -aičia, -iūčia</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Būvardžių priesaga -ienis, -ienė</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Sintaksinės								
<i>Vietininko konstrukcijos</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Konstrukcijos su prielinksniu ant</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Leksinės								
<i>Tarmybės</i>	X	X	X	X	X	X	X	X
<i>Skoliniai</i>	-	-	-	-	-	-/ 1 k.	-	-

6 lentelė. Informanto RAP_I_6 kalbos distribucinė lentelė

Informantė RAP_I_7

7 distribucinė lentelė rodo, kad informantės tarminę realizaciją tiek kūrybinės užduoties atlikimo metu, tiek laisvojo pokalbio metu ir su šeimos nariais, ir gimtojo krašto draugais sudaro fonetinės ypatybės. Iš jų dominuojančios yra šios: kirčiuoti kamieno balsiai o ir é ir trumpųjų balsių u ir i kokybė. Apskaičiavus distanciją iš tradicinės perspektyvos, buvo nustatytas 14 procentų tarmiškumas, tačiau apskaičiavus ją pagal informantės tarmiškumo suvokimą – nustatytas 39 procentų tarmiškumas.

Ypatybės	Situacijos							
	ŠM_KU		ŠM_LP		DR_KU		DR_LP	
LTCH	I	P	I	P	I	P	I	P
Skiriamosios rytų aukštaičių ypatybės								
<i>an, am, en, em atitikmenys</i>	-	-	-	-	-	-	0	0
<i>ą, ę atitikmenys</i>	-	-	-	-	-	-	0	0
Skiriamoji panevėžiškių ypatybė								
<i>Trumpųjų galūnės balsių suplakimas</i>	-	-/ 1 k.	-	-	-	-/ 1 k.	0	0
<i>Įterptinis balsis</i>	-	-	-	-	-	-	0	0
Fonetinės								
<i>Nekirčiuotų kamieno ilgųjų balsių y, ū kiekybė ir kokybė</i>	-	-	-/ 5 k.	-/ 1 k.	-	-	0	0
<i>Nekirčiuotų kamieno o, è, uo, ie kiekybė ir kokybė</i>	-/ 4 k.	-/ 3 k.	-/ 3 k.	-	-/ 9 k.	-/ +	0	0
<i>Kirčiuoti kamieno o, è</i>	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	0	0
<i>Kirčiuotų kamieno trumpųjų balsių ilginimas</i>	-/ +	+/-	-/ +	+/-	-/ +	+/-	0	0
<i>Trumpųjų balsių u, i kokybė</i>	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	0	0
<i>Galūnės balsiai o, è</i>	-/ 4 k.	-/ 3 k.	-	-/ 2 k.	-/ 4 k.	-/ 6 k.	0	0
<i>Galūnės balsiai ū, ū, y, į, ą, ę</i>	-/ +	-/ +	-/ +	+/-	-/ +	-/ +	0	0
<i>Galūnės au, ai, ei vienbalsinimas</i>	-	-	-	-	-	-	0	0
<i>Tvirtapradžiai il, im, in, ir, ul, um, un, ur</i>	-	-/ +	-/ 1 k.	-/ 2 k.	-	-/ 5 k.	0	0
<i>Progresyvinis minkštėjimas</i>	-/ 1 k.	-	-	-	-	-	0	0
<i>Priebalsis l prieš e tipo balsius</i>	-	-	-	-	-	-	0	0
Kirčiavimo								
<i>Kirčio atitraukimas</i>	-/ +	+/-	-/ +	+/-	-	-/ 2 k.	0	0
<i>Kirstinė priegaidė</i>	-	-	-	-	-	-	0	0

Morfologinės								
<i>IV linksniuotės nykimas</i>	-	-	-	-	-	-	0	0
<i>Būdvardžiai</i>	-	-	-	-	-	-	0	0
<i>Prielinksniai</i>	-	-	-	-	-	-	0	0
Žodžių darybos								
<i>Pavardžių priesagos -yčia, -aičia, -iūčia</i>	-	-	-	-	-	-	0	0
<i>Būdvardžių priesaga -ienis, -ienė</i>	-	-	-	-	-	-	0	0
Sintaksinės								
<i>Vietininko konstrukcijos</i>	-	-	-	-	-	-	0	0
<i>Konstrukcijos su prielinksniu ant</i>	-	-	-	-	-	-	0	0
Leksinės								
<i>Tarmybės</i>	X	X	X	X	X	X	X	X
<i>Skoliniai</i>	-	- / 1 k.	-	-	-	-	0	0

7 lentelė. Informantės RAP_I_7 kalbos distribucinė lentelė

Informantė RAP_I_8

Iš toliau pateikiamos 8 distribucinės lentelės matyti, kad informantės tarminę realizaciją tiek kūrybinės užduoties atlikimo metu, tiek laisvojo pokalbio metu ir su šeimos nariais, ir gimtojo krašto draugais sudaro fonetinės ypatybės. Iš jų dominuojančios yra šios: kirčiuoti kamieno balsiai *o* ir *ė*, trumpųjų balsių *u* ir *i* kokybė ir galūnės balsiai *ū*, *ų*, *y*, *į*, *q*, *ę*. Pateiktoje lentelėje taip pat galima matyti informantės kalbinio elgesio pokyčius kūrybinės užduoties atlikimo metu: kūrybinės užduoties atlikimo metu informantės kalboje buvo pastebėtas kai kurių ypatybių išryškėjimas. Apskaičiavus distanciją iš tradicinės perspektyvos, buvo nustatytas 17 procentų tarmiškumas, tačiau apskaičiavus ją pagal informantės tarmiškumo suvokimą – nustatytas 36 procentų tarmiškumas.

Ypatybės	Situacijos									
	LTCH		ŠM KU		ŠM LP		DR KU		DR LP	
Skiriamosios rytų aukštaičių ypatybės	<i>I</i>	<i>P</i>	<i>I</i>	<i>P</i>	<i>I</i>	<i>P</i>	<i>I</i>	<i>P</i>	<i>I</i>	<i>P</i>
<i>an, am, en, em atitikmenys</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>ą, ę atitikmenys</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Skiriamoji panevėžiškių ypatybė										
<i>Trumpųjų galūnės balsių suplakimas</i>	- / 2 k.	-	- / 3 k.	- / 1 k.	- / 2 k.	-	-	-	- / 1 k.	-
<i>Įterptinis balsis</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Fonetinės										
<i>Nekirčiuotų kamieno ilgųjų balsių y, ū kiekybė ir kokybė</i>	- / 3 k.	- / 1 k.	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Nekirčiuotų kamieno o, ė, uo, ie kiekybė ir kokybė</i>	- / 9 k.	- / 2 k.	- / 2 k.	- / 1 k.	- / 4 k.	- / 7 k.	- / 3 k.	- / 3 k.	- / 3 k.	- / 3 k.
<i>Kirčiuoti kamieno o, ė</i>	+ / -	+ / -	+ / -	+ / -	+ / -	+ / -	+ / -	+ / -	+ / -	+ / -
<i>Kirčiuotų kamieno trumpųjų balsių ilginimas</i>	- / +	- / +	- / +	- / +	- / +	- / +	- / +	- / +	- / +	- / +
<i>Trumpųjų balsių u, i kokybė</i>	+ / -	+ / -	+ / -	+ / -	+ / -	+ / -	+ / -	+ / -	+ / -	+ / -
<i>Galūnės balsiai o, ė</i>	- / 2 k.	- / 3 k.	- / 1 k.	- / 2 k.	- / 1 k.	- / 3 k.	- / 1 k.	- / 5 k.	- / 1 k.	- / 5 k.
<i>Galūnės balsiai ū, ų, y, į, q, ę</i>	+ / -	- / +	+ / -	+ / -	+ / -	+ / -	+ / -	+ / -	+ / -	+ / -
<i>Galūnės au, ai, ei vienbalsinimas</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Tvirtapradžiai il, im, in, ir, ul, um, un, ur</i>	- / 3 k.	- / 4 k.	- / 3 k.	- / 4 k.	- / 1 k.	-	- / 1 k.	- / 3 k.	- / 3 k.	- / 3 k.
<i>Progresyvinis minkštėjimas</i>	-	- / 1 k.	-	- / 1 k.	-	-	-	-	-	-
<i>Priebalsis l prieš e tipo balsius</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kirčiavimo										
<i>Kirčio atitraukimas</i>	- / +	- / +	- / +	+ / -	- / +	- / +	- / +	- / +	+ / -	+ / -
<i>Kirstinė priegaidė</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Morfologinės										
<i>IV linksniuotės nykimas</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Būdvardžiai</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Prielinksniai</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Žodžių darybos										
<i>Pavardžių priesagos -yčia, -aičia, -iūčia</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Būdvardžių priesaga -ienis, -ienė</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Sintaksinės								
<i>Vietininko konstrukcijos</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Konstrukcijos su prielinksniu ant</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Leksinės								
<i>Tarmybės</i>	X	X	X	X	X	X	X	X
<i>Skoliniai</i>	-	-	-	-	-	-	-	-

8 lentelė. Informantės RAP_I_8 kalbos distribucinė lentelė

Informantė RAP_I_9

9 distribucinė lentelė rodo, kad informantės tarminę realizaciją tiek kūrybinės užduoties atlikimo metu, tiek laisvojo pokalbio metu ir su šeimos nariais, ir gimtojo krašto draugais sudaro fonetinės ypatybės. Iš jų dominuojančios yra šios: trumpųjų galūnės balsių redukcija, kirčiuoti kamieno balsiai *o* ir *ė*, trumpųjų balsių *u* ir *i* kokybė, galūnės balsiai *o* ir *ė*, galūnės balsiai *ū*, *ų*, *y*, *į*, *ą*, *ę* ir kirčio atitraukimas. Pateiktoje lentelėje taip pat galima matyti informantės kalbinio elgesio pokyčius laisvojo pokalbio metu: laisvojo pokalbio metu informantės kalboje buvo pastebėtas kai kurių ypatybių išryškėjimas. Apskaičiavus distanciją iš tradicinės perspektyvos, buvo nustatytas 20 procentų tarmiškumas, tačiau apskaičiavus ją pagal informantės tarmiškumo suvokimą – nustatytas 29 procentų tarmiškumas.

Ypatybės	Situacijos							
	ŠM_KU		ŠM_LP		DR_KU		DR_LP	
LTCH	<i>I</i>	<i>P</i>	<i>I</i>	<i>P</i>	<i>I</i>	<i>P</i>	<i>I</i>	<i>P</i>
Skiriamosios rytų aukštaičių ypatybės								
<i>an, am, en, em atitikmenys</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>ą, ę atitikmenys</i>	-	-/ 1 k.	-	-/ 2 k.	-	-	-	-
Skiriamoji panevėžiškių ypatybė								
<i>Trumpųjų galūnės balsių suplakimas</i>	-/ +	+/-	+/-	+/-	-/ +	-/ +	+/-	+/-
<i>Įterptinis balsis</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Fonetinės								
<i>Nekirčiuotų kamieno ilgųjų balsių y, ū kiekybė ir kokybė</i>	-/ 1 k.	-	-	-/ 1 k.	-	-	-	-
<i>Nekirčiuotų kamieno o, ę, uo, ie kiekybė ir kokybė</i>	-/ 2 k.	-/ 3 k.	-/ 4 k.	-/ 3 k.	-/ 2 k.	-/ 4 k.	-/ 2 k.	-/ 2 k.
<i>Kirčiuoti kamieno o, ę</i>	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
<i>Kirčiuotų kamieno trumpųjų balsių ilginimas</i>	-/ +	+/-	-/ +	+/-	-/ +	-/ +	-/ +	-/ +
<i>Trumpųjų balsių u, i kokybė</i>	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
<i>Galūnės balsiai o, ę</i>	-/ +	+/-	+/-	+/-	-/ +	-/ +	+/-	+/-
<i>Galūnės balsiai ū, ų, y, į, ą, ę</i>	-/ +	-/ +	+/-	+/-	-/ +	-/ +	+/-	+/-
<i>Galūnės au, ai, ei vienbalsinimas</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Tvirtapradžiai il, im, in, ir, ul, um, un, ur</i>	-/ 2 k.	-/ 4 k.	-/ 2 k.	-/ 2 k.	-/ 3 k.	-	-	-/ 4 k.
<i>Progresyvinis minkštinimas</i>	-	-/ 2 k.	-	-	-	-	-	-
<i>Priebalsis l prieš e tipo balsius</i>	-	-/ 2 k.	-/ 1 k.	-	-	-	-	-
Kirčiavimo								
<i>Kirčio atitraukimas</i>	-/ +	+/-	+/-	+/-	-/ +	-/ +	+/-	+/-
<i>Kirstinė priegaidė</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Morfologinės								
<i>IV linksniuotės nykimas</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Būdoardžiai</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Prielinksniai</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Žodžių darybos								
<i>Pavardžių priesagos -yčia, -aičia, -iūčia</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Būdoardžių priesaga -ienis, -ienė</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Sintaksinės								
<i>Vietininko konstrukcijos</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Konstrukcijos su prielinksniu ant</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Leksinės								
<i>Tarmybės</i>	X	X	X	X	X	X	X	X

Skoliniai	-	-	-	-	-	-	-	-
-----------	---	---	---	---	---	---	---	---

9 lentelė. Informantės RAP_I_9 kalbos distribucinė lentelė

Informanto RAP_I_10

Pagal apačioje pateiktą 10 distribucinę lentelę galima matyti, kad informanto tarminę realizaciją tiek kūrybinės užduoties atlikimo metu, tiek laisvojo pokalbio metu ir su šeimos nariais, ir gimtojo krašto draugais sudaro fonetinės ypatybės. Iš jų dominuojančios yra šios: kirčiuoti kamieno balsiai *o* ir *é*, trumpųjų galūnės balsių redukcija, kirčiuotų kamieno trumpųjų balsių ilginimas ir trumpųjų balsių *u* ir *i* kokybė. Pateiktoje lentelėje taip pat galima matyti informanto kalbinio elgesio pokyčius kūrybinės užduoties atlikimo metu: kūrybinės užduoties atlikimo metu informanto kalboje buvo pastebėtas kai kurių ypatybių išryškėjimas. Apskaičiavus distanciją iš tradicinės perspektyvos, buvo nustatytas 16 procentų tarmiškumas, tačiau apskaičiavus ją pagal informantės tarmiškumo suvokimą – nustatytas 44 procentų tarmiškumas.

Ypatybės	Situacijos							
	ŠM_KU		ŠM_LP		DR_KU		DR_LP	
LTCH	I	P	I	P	I	P	I	P
Skiriamosios rytų aukštaičių ypatybės								
an, am, en, em atitikmenys	-	-	-	-	-	-	-	-
ą, ę atitikmenys	-	-	-	-	-	-	-	-
Skiriamoji panevėžiškių ypatybė								
Trumpųjų galūnės balsių suplakimas	-	-	-	-	-	-/ 1 k.	-	-
Įterptinis balsis	-	-	-	-	-	-	-	-
Fonetinės								
Nekirčiuotų kamieno ilgųjų balsių <i>y, ū</i> kiekybė ir kokybė	-	-	-/ 1 k.	-/ 1 k.	-	-	-	-/ 1 k.
Nekirčiuotų kamieno <i>o, é, uo, ie</i> kiekybė ir kokybė	-/ 6 k.	-	-/ 2 k.	-/ 2 k.	-/ 8 k.	-/ 3 k.	-/ 3 k.	-/ 3 k.
Kirčiuoti kamieno <i>o, é</i>	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
Kirčiuotų kamieno trumpųjų balsių ilginimas	+/-	-/+	+/-	+/-	+/-	-/+	+/-	-/+
Trumpųjų balsių <i>u, i</i> kokybė	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
Galūnės balsiai <i>o, é</i>	-/ 4 k.	-/ 4 k.	-/ 2 k.	-/ 6 k.	-	-/ 4 k.	-/ 1 k.	-
Galūnės balsiai <i>ū, ū, y, į, ą, ę</i>	-/+	-/+	-/+	+/-	-/+	-/+	-/+	-/+
Galūnės <i>au, ai, ei</i> vienbalsinimas	-	-	-	-	-	-	-	-
Tvirtapradžiai <i>il, im, in, ir, ul, um, un, ur</i>	-/ 9 k.	-/ 1 k.	-/ 5 k.	-/ 7 k.	-/ 7 k.	-/ 2 k.	-/ 3 k.	-
Progresyvinis minkštinimas	-	-	-	-	-	-	-	-
Priebalsis <i>l</i> prieš <i>e</i> tipo balsius	-	-	-	-	-	-	-	-
Kirčiavimo								
Kirčio atitraukimas	-/+	-/+	-/+	-/+	-/+	-/+	-/+	-/+
Kirstinė priegaidė	-	-	-	-	-	-	-	-
Morfologinės								
IV linksniuotės nykimas	-	-	-	-	-	-	-	-
Būdoardžiai	-	-	-	-	-	-	-	-
Prielinksniai	-	-	-	-	-	-	-	-
Žodžių darybos								
Pavardžių priesagos <i>-yčia, -aičia, -iūčia</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Būdoardžių priesaga <i>-ienis, -ienė</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
Sintaksinės								
Vietininko konstrukcijos	-	-	-	-	-	-	-	-
Konstrukcijos su prielinksniu ant	-	-	-	-	-	-	-	-
Leksinės								
Tarmybės	X	X	X	X	X	X	X	X
Skoliniai	-	-	-	-	-	-/ 1 k.	-	-

10 lentelė. Informanto RAP_I_10 kalbos distribucinė lentelė

2. 2. 1. Rezultatai

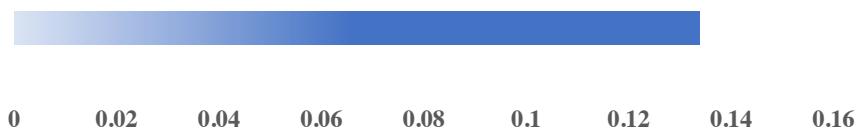
Informantų kalbinių ypatybių struktūrinė analizė rodo, kad informantų tarminę realizaciją tiek kūrybinės užduoties atlikimo metu, tiek laisvojo pokalbio metu ir su šeimos nariais, ir gimtojo krašto draugais sudaro fonetinės ypatybės (3 pav.): informantų kalboje dominavo trijų ilgumų balsių sistema, kirčiuotų kamieno balsių *o*, *e* realizacija, kirčiuotų kamieno trumpųjų balsių ilginimas, trumpųjų balsių *u*, *i* kokybė ir kirčio atitraukimas.

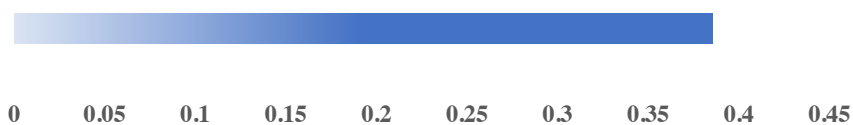
3 pav. Informantų kalbinis pagrindas

Struktūrinėje analizėje taip pat galima matyti, kad informanto elgesys keičiasi priklausomai nuo situacijos: kūrybinės užduoties atlikimo metu informantų kalboje buvo aptikta skiriamųjų ypatybių, laisvojo pokalbio metu – intensyviau vartojamos kitos fonetinės ypatybės.

Atlikta informantų kalbos struktūrinė analizė parodė, kad tarmiškumo laipsnis skiriasi priklausomai nuo pasirinkto atskaitos taško: apskaičiavus distanciją iš tradicinės perspektyvos, buvo nustatytas bendras 13 procentų tarmiškumas (4 pav.), tačiau apskaičiavus ją pagal pačių informantų tarmiškumo suvokimą – nustatytas bendras 39 procentų tarmiškumas (5 pav.). Svarbu paminėti, kad realiam informantų tarmiškumui nustatyti turimos medžiagos dar neužtenka.

4 pav. Distancija iš tradicinės perspektyvos: bendras informantų tarmiškumas

5 pav. Distancija pagal informantų tarmiškumo suvokimą: bendras informantų tarmiškumas

Išvados

1. Tyrimas rodo, kad dažnai perceptyvines dialektologijos darbuose taikomo anketavimo (klausimynų) nepakanka norint išsiaiškinti, kaip informantas suvokia savo tarmiškumą ir kaip jis tą tarmiškumą objektyviai realizuoja konkrečiose kalbinėse situacijose. Perspektyvesnis ir objektyvesnis yra ilgalaikis tyrimas, medžiagą renkant anketavimo (klausimynų), interviu ir vaizdinių stimulų koliažų būdais juos tarpusavyje derinant.
2. Tyrimas parodė, kad kalbinis sąmoningumas tuo atveju, kada atskaitos tašku pasirenkamas idealusis tarmiškumas ir remiamasi tik informantų anketavimu, objektyviai neatsispindi.
3. Tyrime pasiteisino Eugenio Coşeriu bei Philippo Kocho ir Wulfo Oesterreicherio kalbos architektūrinių modelių taikymas renkant medžiagą ir nustatant, kaip tarmiškumas objektyviai realizuojamas konkrečiose kalbinėse situacijose.
4. Išanalizavus interviu metu gautą medžiagą galima matyti, kad informantai tarmiškumą suvokia subjektyviai: informantai, prašomi apibūdinti savo kalbą, kalbines ypatybes nurodo intuityviai, t. y. jos nesutampa su „Lietuvių labos tarmių chrestomatijoje“ pateiktu modeliu.
5. Kalbinių ypatybių analizė parodė, kad tarmiškumą galima interpretuoti priklausomai nuo atskaitos taško: jeigu tarmiškumą matuosime iš tradicinės perspektyvos, remdamiesi A. Girdenio ir Z. Zinkevičiaus lietuvių kalbos tarmių klasifikacija ir „Lietuvių labos tarmių chrestomatijoje“ esančiu ypatybių modeliu, informantų tarmiškumo laipsnis bus žemas, tačiau pakeitus perspektyvą ir atskaitos tašku imant pačių informantų tarmiškumo suvokimą (jų pačių interviu metu išskirtas ir kalbinėse situacijose vartotas ypatybes) tarmiškumo laipsnis sąlygiškai pakils.
6. Apskaičiavus distanciją atskaitos tašku imant idealųjį tarmiškumą, informantų tarmiškumas varijuoja nuo 3,5 iki 21 procento. Tačiau apskaičiavus distanciją atskaitos tašku pasirinkus pačių informantų tarmiškumo suvokimą, tarmiškumas varijuoja nuo 29 iki 46 procentų.

Rekomendacijos

Norint tęsti tyrimą, rekomenduojama surinkti daugiau tų pačių informantų kalbinės medžiagos ir išanalizuoti, kiek ir kokių yra nuo standartinės kalbos nukrypusių ypatybių. Pagal gautus rezultatus sukurti distribucinę lentelę ir apskaičiuoti distanciją, atskaitos tašku laikant pačių informantų tarmiškumo suvokimą.

Tyrimą būtų galima tęsti toliau, didinant tiriamosios medžiagos imtį ir tobulinant metodologiją. Atlikto tyrimo medžiaga gali būti naudinga nuostatų ar variantiškumo tyrimams atlikti, o rezultatai gali sudominti sociolingvistus, dialektologus, etnologus ir apskritai kalba ir kultūra plačiąja prasme besidominčius žmones.

Literatūra

1. Knygos

Aliūkaitė D., Mikulėnienė D., Čepaitienė A., Geržotaitė L., 2017. *Kalbos variantiškumas ir jo vertinimas perceptyviosios dialektologijos požiūriu: variantų ir vietų vaizdiniai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Aliūkaitė D., Mikulėnienė D., Čepaitienė A., Brazaitienė L., 2021. *Lietuvių kalbos variantai: tyrėjo ir paprastojo kalbos bendruomenės nario perspektyvos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Bacevičiūtė R., Ivanauskienė A., Leskauskaitė A., Trumpa E., 2004. *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Dittmar N., 1997. *Grundlagen der Soziolinguistik. Ein Arbeitsbuch mit Aufgaben*. Germany: Gruyter.

Gaižauskaitė I., Mikėnė S., 2014. *Socialinių tyrimų metodai: apklausa*. Mykolo Riomerio universitetas. Prieiga internetu: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16910/9789955196426.pdf?sequence=1>

Gaižauskaitė I., Valavičienė N., 2016. *Socialinių tyrimų metodai: interviu*. Mykolo Riomerio universitetas. Prieiga internetu: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16724/9789955302056.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Girdenis A., Zinkevičius Z., 1966. *Dėl lietuvių kalbos tarmių klasifikacijos*. *Kalbotyra* 14, 139–147.

Kardelis K., 2017. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Mokslo ir enciklopedijos leidybos centras.

Kardelis V., 2018. *Arealinis tipologinis lietuvių tarmių kompleksiškas: Aukštaičiai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Löffler H., 2005 [1985, 1994]. *Germanistische Soziolinguistik. 3., überarbeitete Auflage*. Berlin: Schmidt.

McKinley J., Rose H., 2020. *The Routledge Handbook of Research Methods in Applied Linguistics*. Routledge: Taylor & Francis group.

Meiliūnaitė V. (sud.), Mikulėnienė D. (sud.), 2014. *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas. Žemėlapiai ir jų komentarai*. Vilnius: Briedis.

Mikulėnienė D., 2018. *Lietuvių tarmėtyra: genezė, raida ir paradigminiai lūžiai. I dalis, Ikitarmėtyrinis laikotarpis. Lietuvių tarmėtyros pradžia: tarmių skyrimas, tyrimų perspektyvų užuomazgos ir jų tipai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

Ramonienė M. (red.), 2010. *Miestai ir kalbos*. Vilnius: Vilniaus universitetas.

Ramonienė M. (red.), 2013. *Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis*. Vilnius: Vilniaus universitetas.

Ramonienė M. (red.), 2015. *Emigrantai: kalba ir tapatybė*. Vilnius: Vilniaus universitetas.

Ramonienė M. (red.), 2019. *Emigrantai: kalba ir tapatybė II. Keturi sociolingvistiniai portretai*. Vilnius: Vilniaus universitetas. Prieiga internetu: https://www.vu.lt/leidyba/images/eknygos/Emigrantai_kalba_ir_tapatybe_II.pdf.

Zelinskij S. A., 2008. *Информационно-психологическое воздействие на массовое сознание*. Sankt Peterburgas.

2. Straipsniai

Aliūkaitė D., Mikulėnienė D., 2016. *Perceptyvosios dialektologijos instrumentai ir tyrimų kryptys: variantų arealai mentaliniuose žemėlapiuose (Biržų atvejis)*. Acta linguistica Lithuanica, 74. Prieiga internetu: <https://www.lituanistika.lt/content/59085>.

Aliūkaitė D., Mikulėnienė D., 2016. *Lietuvos gimnazistų požiūris: išsilavinimas bendrinės kalbos vaizdiniuose*. Verbum 17. Prieiga internetu: <https://www.zurnalai.vu.lt/verbum/article/view/10283/8155>.

Aliūkaitė D., 2019. *Objektyvusis tarmiškumas: požymiai ir vertė*. Respectus philologicus, 35. Vilnius: Vilniaus universitetas. Prieiga internetu: https://www.researchgate.net/publication/332595488_Objektyvusis_tarmiskumas_pozymiai_ir_vertė.

Britain J. D., 2015. *Which Way to Look? Perspectives on Urban and Rural in Dialectology*. Language and a Sense of Place. Studies in Language and Region. Cambridge University Press: 2017. Prieiga internetu: https://www.researchgate.net/publication/307922025_Which_way_to_look_perspectives_on_urban_and_rural_in_dialectology.

Chaudenson R., 1984. *Français avancé, français zéro, créoles*. Sociolinguistique des langues romanes, 5. Aix-en-Provence: l'Université de Provence.

Chaudenson R., Mougeon R., Beniak É., 1993. *Vers un approche panlectale de la variation du français*. Journal of French language studies, 5. Cambridge University Press: 2018.

Coşeriu E., 1980. *Historische Sprache' und 'Dialekt'*. Dialekt und Dialektologie. Wiesbaden: Steiner.

Dambrauskienė D., 2020. *Pietų žemaičių raseiniškių tarmių nominacijos ir įverčiai*. Acta linguistica Lithuanica, 83. Prieiga internetu: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2020~1612722134975/J.04~2020~1612722134975.pdf>.

Geržotaitė L., 2019. *Jaunųjų rytų aukštaičių – kupiškėnų ir uteniškių – kalbinės gimtinės vaizdiniai*. Acta linguistica Lithuanica, 81. Prieiga internetu: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2019~1585085715323/>.

Jankowiak M., 2014. *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas. Žemėlapiai ir jų komentarai*. Acta linguistica Lithuanica, 71. Prieiga internetu: <http://journals.lki.lt/actalinguisticalithuanica/article/view/938>.

Koch P., Oesterreicher W., 2012. *Language of Immediacy - Language of Distance: Orality and Literacy from the Perspective of Language Theory and Linguistic History. Communicative Spaces: Variation, Contact, and Change*. Frankfurt: Lang. Prieiga internetu: <https://publikationen.uni-tuebingen.de/xmlui/bitstream/handle/10900/79017/Koch%2C%20Oesterreicher%20%282012%29%20Language%20of%20Immediacy%20-%20Language%20of%20Distance%20%28A6b%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Miliūnaitė R., 2017. *Dėl terminų standartizacija, norminimas ir kodifikacija santykio dabartinėje norminamojoje kalbotyroje*. Bendrinė kalba 90. Prieiga internetu: <http://www.bendrinekalba.lt/?90>.

Pakalniškienė D., 2017. *Kalbos variantiškumas ir jo vertinimas perceptyviosios dialektologijos požiūriu: variantų ir vietų vaizdiniai*. Acta linguistica Lithuanica. Prieiga internetu: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2018~1541403392850/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.

Pakalniškienė D., 2017. *Lietuvių tarmių kaita XXI a. pradžioje: Lenkijos lietuvių šnektos*. Acta linguistica Lithuanica, 76. Prieiga internetu: <http://journals.lki.lt/actalinguisticalithuanica/article/view/869>.

Pupkis A., 2017. *Standartinė kalba?* Bendrinė kalba 90. Prieiga internetu: <http://www.bendrinekalba.lt/?90>.

Smetonienė I., Smetona A., Valotka A., 2016. *Dėl lietuvių kalbos standartizacijos*. Lietuvių kalba 10. Vilnius: Vilniaus universitetas. Prieiga internetu: <https://www.journals.vu.lt/lietuviu-kalba/>.

3. Kita

Čepaitienė A., 2018. *XXI a. pradžios aukštaičių patarmių kaita: gretinamasis geolingvistinis aspektas*. Daktaro disertacija. Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internetu: <http://lki.lt/wp-content/uploads/2018/02/Agne-Cepaitiene-santrauka.pdf>.

Tarmes.lt, *Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida*: http://www.tarmes.lt/images/Veikla/SANTRAUKA_0112.pdf.

Visuotinė lietuvių kalbos enciklopedija, *Zigmas Zinkevičius*: <https://www.vle.lt/straipsnis/zigmas-zinkevicius/>.

Sociolingvistikos mokslo duomenų bazė: <http://www.sociolingvistika.lt>

Summary

This master thesis analyzes the language of the Eastern Aukštaitian youth from the sociolinguistic, perceptual and structural perspectives. The aim of this research is to find out how the informant perceives his dialect and how he objectively realizes dialect in specific linguistic situations. For the study were used several different methods: a) to collect data: qualitative surveys, in-depth interviews, visual stimuli, probability effect and Eugenio Coşeriu's (1983) architectural language model; b) to analyze data: Philipp Koch's and Wulf Oesterreicher's (2012) architectural language model, qualitative data and structural language analysis. The questionnaires were compiled independently, following the Lithuanian Language Institute's project "Contemporary Geolinguistic Research in Lithuania: Point Network Optimization and Interactive Dissemination of Dialectal Information" (2014) and monographs "Language Variability and Its Evaluation from the Perspective of Perceptual Dialectology: Images of Variants and Places" (2017) questionnaires. The in-depth interview was also compiled independently, based on the qualitative interview of the project "Emigrant Language in the Diaspora: Knowledge, Consumption, Extinction" (2019). In total, the study data consists of 20 questionnaires and 48 audio recordings with a total duration of 9.5 hours. The data was collected during the COVID-19 pandemic. Theoretical part covers such topics as: research's review and research's methodological construct. The study came to the conclusion that informants perceive dialectality subjectively, meaning that intuitively indicated linguistic features do not coincide with the model presented in the "Chrestomathy of Lithuanian Good Dialects", and that it can be interpreted depending on the chosen reference point, which means that when measuring dialect according to the classification of Aleksas Girdenis and Zigmas Zinkevičius and the model of features in the "Lithuanian good dialect chrestomathy", the level of dialect in percentages will be low, but when measuring it according to the informants' perception, the level of dialect in percentages will rise. The study could be continued by increasing the data and improving the methodology. This research could be relevant to sociolinguists, dialectologists, ethnologists, and people who are interested in language and culture in general.

Priedai

1. Informantų atrankos klausimynas

1.	Vardas Pavardė	
2.	Gimimo metai	
3.	Gimimo vieta: miestas, miestelis, kaimas *prašom pabraukti tinkamą ir tuščiam langelyje nurodyti tikslų pilną pavadinimą	
4.	Dabartinė gyvenamoji vieta: miestas, miestelis, kaimas *prašom pabraukti tinkamą ir tuščiam langelyje nurodyti tikslų pavadinimą	
5.	Išsilavinimas: pagrindinis, profesinis, aukštasis *prašom pabraukti tinkamą ir tuščiam langelyje nurodyti studijų/ profesinę sritį (jeigu studijuojate/ mokotės)	
6.	Ar neformalioje aplinkoje su šeimos nariais ir gimtojo krašto draugais vartojate tarminę kalbą *prašom įrašyti TAIP arba NE tuščiam langelyje	

2. Distribucinės lentelės

Rytų aukštaičiai uteniškiai									
Ypatybės	Situacijos								
	LTCH		ŠM KU		ŠM LP		DR KU		DR LP
Skiriamosios rytų aukštaičių ypatybės	I	P	I	P	I	P	I	P	
an, am, en, em <i>aitikmenys</i>									
ą, ę <i>aitikmenys</i>									
<i>Senovinių nosinių balsių ą, ę siaurinimas</i>									
Skiriamoji uteniškųjų ypatybė									
<i>Nekirčiuoti e, o ir ie, uo</i>									
Fonetinės									
<i>Balsio o kokybė</i>									
<i>Balsio è kokybė</i>									
<i>Trijų ilgumų balsių sistema</i>									
<i>Trumpieji balsiai veiksmažodžių būsimosios laiko formose</i>									
<i>Priebalsis l prieš e, ei, è, ę</i>									
<i>Priebalsiai r, s prieš e, ei, è, ę</i>									
<i>Dzūkavimas</i>									
Kirčiavimo									
<i>Kirčio atitraukimas</i>									
<i>Doiviršūnis kirtis</i>									
Morfologinės									
<i>Vietininko linksnų formos</i>									
<i>Vyriškosios giminės vardažodžiai su galūne -ys</i>									
<i>Būdvardžiai</i>									
<i>Įvardžiutinės formos</i>									
<i>Įvardžiai</i>									
<i>Veiksmažodžių tiesioginė nuosaka</i>									
<i>Tariamoji nuosaka</i>									
<i>Dalyviai</i>									
<i>Siekiniai</i>									
<i>Būdiniai</i>									
<i>Prielinksniai</i>									
<i>Jungtukai</i>									
<i>Dalelytės</i>									
Žodžių darybos									
<i>Priešdėliai až(u)- ir už-</i>									
<i>Sudurtiniai žodžiai</i>									
<i>Vardažodžių mažybinės priesagos</i>									
<i>Priesaga -ynas</i>									
<i>Pavardžių priesagos -iokas, -elis/ -ėlis, -ėkas</i>									
<i>Pavardžių priesagos -yčia, -aičia, -iūčia, -iotė</i>									
Sintaksinės									
<i>Konstrukcijos su prielinksniu po</i>									
<i>Daiktavardžio vardininkas + veiksmažodžio 3 asmuo</i>									
<i>Konstrukcijos su veiksmažodžių bendratimi</i>									
<i>Veikėjo kilmininkas</i>									
Leksinės									
<i>Tarmybės</i>									
<i>Skoliniai</i>									

Rytų aukštaičiai panevėžiškiai									
Ypatybės	Situacijos								
LTCH	ŠM_KU		ŠM_LP		DR_KU		DR_LP		
Skiriamosios rytų aukštaičių ypatybės	I	P	I	P	I	P	I	P	
an, am, en, em atitikmenys									
ą, ę atitikmenys									
Skiriamoji panevėžiškių ypatybė									
Trumpųjų galūnės balsių suplakimas									
Įterptinis balsis									
Fonetinės									
Nekirčiuotų kamieno ilgųjų balsių y, ū kiekybė ir kokybė									
Nekičiuotų kamieno o, è, uo, ie kiekybė ir kokybė									
Kirčiuoti kamieno o, è									
Kirčiuotų kamieno trumpųjų balsių ilginimas									
Trumpųjų balsių u, i kokybė									
Galūnės balsiai o, è									
Galūnės balsiai ū, ų, y, į, ą, ę									
Galūnės au, ai, ei vienbalsinimas									
Tvirtapradžiai il, im, in, ir, ul, um, un, ur									
Progresyvinis minkštinimas									
Priebalsis l prieš e tipo balsius									
Kirčiavimo									
Kirčio atitraukimas									
Kirstinė priegaidė									
Morfologinės									
IV linksniuotės nykimas									
Būdvardžiai									
Prielinksniai									
Žodžių darybos									
Pavardžių priesagos -yčia, -aičia, -iūčia									
Būdvardžių priesaga -ienis, -ienė									
Sintaksinės									
Vietininko konstrukcijos									
Konstrukcijos su prielinksniu ant									
Leksinės									
Tarmybės									
Skoliniai									

3. Informantu interviu klausimynas

- Ar šiuo metu dirbate? Jeigu taip, trumpai papasakokite apie darbo sritį.
- Papasakokite, kuo domitės ir kokius pomėgius turite?
- Apibūdinkite savo kalbą: kaip kalbate su šeimos nariais ir gimtojo krašto draugais neformalioje aplinkoje? Iliustruokite pavyzdžiais.
- Apibūdinkite savo krašto kalbą: kokie bruožai jai būdingi ir kuo ji skiriasi nuo kitų? Prašom nurodyti kuo tiksliau ir iliustruoti pavyzdžiais.
- Kurie jūsų krašto kalbos bruožai yra būdingi jūsų kalbai? Prašom nurodyti kuo tiksliau ir iliustruoti pavyzdžiais.
- Su kurių miestų, miestelių ar kaimų žmonėmis daugiausiai bendraujate? Prašom nurodyti kuo tiksliau.
- Apibūdinkite savo kalbą, kuria kalbate su 4 klausime išvardintais žmonėmis.